



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

DE || LIBERTATE || CHRISTIANA ||

Lensaeus, Johannes

Antverpiae, 1590

De Christiana Libertate Liber Decimus-Tertius.

[urn:nbn:de:hbz:1-46059](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:1-46059)

DE
CHRISTIANA
LIBERTATE

LIBER DECIMVS.
TERTIVS.

PROOEMIUM.



ANNVS iam est & aliquanto, ni fallor, amplius, cum ad me vir quidam pius & doctus librum detulit, Pacificationis acta continentem, quæ coram sacræ Cæsareæ Maiestatis Commissariis inter Serenissimi Regis Hispaniarum, & Principis Matthiæ Archiducis Austriæ, Ordinumque Belgij Legatos, Coloniae habita esse, ipso libri fronspicio dicerentur. Quem librum ut legerem, propterea mea interesse monebat, quod in eo mei mentio fieret, mea que ex oratione quadam prolixè verba ponerentur. Acceptum itaque librum inspexi quidem tunc magis, quam perlegi: tamen animaduerti in id potissimum incumbere, ut libertas religionis & concedi & probari locis passim omnibus oportere, doceret. Quam, quia nonnulli tum dissuadebant, libri que editis ab ea dehortabantur: idcirco cum accusatione graui, eorum & nomina & scripta proferuntur. Atque ego quoque in hunc miser ordinem vocatus sum. Ait enim sic in quadam annotatione: Afflictis Belgis, in hoc conuentu non subleuata est afflictio, sed aucta: ab una parte doctoribus Iuris causam eorum iniquo zelo sinistrè interpretantibus; ab altera Theologis omnem concordiam in religione dissuadentibus, omnesque tam Principes quam priuatos Catholicæ Romanæ ad
arma

arma continuanda, omnemque crudelitatem in illos exercendam, incitantibus. Ac ne ignoraretur, quinam illi essent Theologi; post Cornelij Callidij, quem Iulianum vocat, consultationem; subiungit. Cunei Episcopi Leouardiensis tractatum de Christiani Principis officio. Nec me præteriens, Secundò, inquit, edita est oratio Ioannis Lensei, contra falsos Patriotas: qui inter alia laudat Catholicam Romanam religionem, quòd sanguine sanctorum se inebriauerit. Quibus verbis quàm potest odiosissimè traducit Principum in seditiosissimos hæreticos instituit: quos sanctos etiam vocat, iuxta regulam, Quod volumus, sanctum est. vt autem verbis suis faceret fidem, meà verba audienda & interserenda putauit: quæ me quoque hac non piguit adscribere, vt quid illum tantopere offenderit, sciri possit. Horum, inquam, filiorum Belial, id est, absque iugo, quoniam ingentem esse hac tempestate numerum non nesciunt boni Patriotæ: Romanam religionem plausibiliter accusare se non dubitât, cum per eam reuocari dicunt exilia, reaccendi rogos, patibula restitui, atque ab inferis, vt aiunt, veteret omnes illas pœnarum formas excitari. Atqui si sapiunt, hinc potiùs collaudanda religio est, quòd eius beneficio hæc aduersus Reipublicæ corruptores reuocantur: sic enim illa colitur iustitia, quæ eleuat gentes: sic exterminatur peccatum; quod cum impunitum iustitiæ neglectu relinquitur, miseranda cõsequitur etiam florantissimorum deiectio populorum. Inde enim, si verum fateri volumus, nostræ quoque manat deiectionis origo, parvæ quædam scintillæ, quæ initio, si vigilatum esset, opprimi potuerant; hoc nobis tantum incédium patriæ procrearunt, quantum per annos iam cõplures, magno Catholici Principis studio restingui nõ potuit. Ac sit hoc fortassis ira Dei, iustû suppliciû de prætermissa iustitia repositis: vt quia qui præerant rebus,

cum

eum possent, nolent: iam & cum maximè velint, non
 possint. Semper enim eos admonuit vera religio officij
 huius sui, vt intelligerent iustitiæ se ministros esse, ne-
 que sine causa gladium circumgestare; sed vindices in
 iram Dei esse aduersus eos qui nequiter agunt. Hæc
 verba mea sunt: propter quæ dicor Romanam religio-
 nem laudare, quia se sanguine sanctorum inebriauerit:
 quasi qui iusta necessariaque seueritate in latrones, fu-
 res, sacrilegos, falsosq. testes animaduertat, is eorum
 sese sanguine inebriet. Quasi Paulus, eos qui præ sunt
 Reipub. inebriare se voluerit sanguine illorum qui ne-
 quiter agunt, quia iustitiæ gladium in eos exeri oport-
 ere, ex diuina ordinatione docuerit. Quid aliud vo-
 lui, quàm id ipsum quod tu quoque illis de Psalmo
 verbis commendandum esse putauisti: Vsq. dum ad
 iustitiam reuertatur iudicium, & sequentur illud om-
 nes recti corde? Annectis & alia quæ te offenderunt ex
 eadem oratione. Item, inquis, paulo post: At nos eam
 ipsam quam sic despiciunt, atque execrantur, & con-
 spunt, tanti facimus, vt solam veram Christi Eccle-
 siam esse, minimè dubitemus. Ideoque nihil esse mi-
 randum, si dignitatis eius, si libertatis & amplitudi-
 nis summam semper habendam esse rationem arbi-
 tremur: si pro eius honore atque auctoritate tantum
 zeli, tantumque virtutis suscipiatur à Catholicis prin-
 cipibus, vt illam suis armis, omnique conatu defendat.
 Repugnandum enim omnino est pro defensione do-
 mus Dei. Decertandum est omni ope ac viribus pro ea
 matre, quæ nos in Christo genuit, fouit, educavit.
 Quæcunque fluctuum vis insurgat, quæcunque tan-
 dem tempestas oriat, retinenda est hæc tanquam Ar-
 ca Noe: extra quam repertus quisquis est, insanis seculi
 huius vndis obruitur. Sic ego, pro quo mihi margina-
 li quadam annotatione reponitur: Spiritus non Chri-
 sti, sed Antichristi. Videlicet quia Romana, pro qua
 omni

omni ope ac viribus decertandum esse dixeram, Ecclesia, quam & Catholicę cognomine cohonestat: illi tamen non Christi, sed Antichristi regnum esse videtur. quod mirandum non est, quia si diabolus, cum sit tenebrarum princeps, transfiguratur se in angelum lucis, & cum sit Christi aduersarius, tamen haberi Christus velit: nihil nouum, si ministri eius, hoc quod reuera sunt, in alios transferant. Nam & Iudęi Christo demonium tribuebant, quo maximę ipsi pleni erant. Contempsit igitur tuę omnia, librumque reddidi, nec in eo discutiendo ponendam mihi aliquam operam studiumque putavi. At iam confectis conscripserat alia occasione superioribus, cum libri supradicti meminisset, summamque in eo pro adstruenda libertatis Auctoris diligentiam animaduertissem: cogitavi fieri posse ut essent in eo nonnulla ad quę sileri non expediret. Quamuis enim dictum sit Sapientis, non esse respondendum stulto secundum stultitiam ipsius: tamen idem precipit respondere stulto ad eius stultitiam, ne ille sibi sapiens esse videatur. Repetitur ergo librum: quem cum vndique varijs ebullientem argumentis deprehendissem, pauca quędam præcipuaque delegi, ad quę nõ inutilis omnino responsio videretur.

CAPVT I.

Quõdam hic collector libertatis fundamentum statuerit.



Vm igitur pacificationem Gandauensium ab ipsis Cæsareę Maiestatis cõmissarijs celebratã, ab ipsoque Catholico Hispaniarũ Rege pro rēporis necessitate probatã, visum esse Libertinis istis modõ minimę sufficere: idque, ut aiebãt, propter commutatum rerum statum. (Nam cum plus sibi de Gandauensi pacificatione detrimenti metuere,

tuerent, quàm ex ea sperarent lucri, si exequutioni vti
 expressa erat, mandaretur; illam videlicet ipsi nobis
 omni perfidiæ vigilantia, mutationem rerum in sta-
 tum longè deteriore procurarant) hac igitur de cau-
 sa, vndecunque argumenta quæ sita sunt, quibus do-
 ceteretur, æquum esse, libertatem religionis passim vbi-
 que concedi: quo sic perspicui posset, quàm bono iure
 pacem nullam fieri Colonia voluissent, quibus ne-
 gata esset ea res, quæ doctrinæ cælesti vsque ad eò con-
 sonaret. Ferè autem collector hic, illa quæ libro supe-
 riore posuimus, fundamenta permiscuit: vt vndecun-
 que præsidia accerferet, ad religionis libertatem pro-
 pugnandam. Atque vna inter cæteras marginalis an-
 notatio ad eum modum expressa est, ex quodam Nao-
 georgo in primæ Ioannis caput quintum: [Quia Ioan-
 nes sæpè dicit & asseuerat, omnes esse filios Dei, qui
 credunt Iesum esse Christum: sequitur hanc fidem &
 confessionem esse notam verè credentium: & Catho-
 licæ Ecclesiæ non esse necesse in omnibus alijs opinio-
 nibus huc non ita pertinentibus consentire; quod nunc
 quidam volunt, Christianam Ecclesiam nimis in ar-
 dum cogentes. Mihi sanè erit filius Dei & Christia-
 nus, quisquis crediderit & confessus fuerit, Iesum esse
 Christum: etiamsi in quibusdam opinionibus à me
 dissentiat. Ita ego patior multos esse in Ecclesia exter-
 na, quos alij ei ieiunt & occidunt: quàm bono iure, ne-
 scio.] Hoc ergo isti fundamentum est, quo niritur ada-
 mæ huius ædificatio libertatis, quod iis quidem quæ
 supra dicta sunt, possit videri satis esse conuulsam: sed
 & hoc tamen in loco, pauca breuiter annotanda puta-
 ui. Primùm hoc alijs sectis non probari. & Caluino
 quidem, quàm eiusmodi commentum displicuerit, ex
 eo sciri potest; quia cum editus fuisset in Germania li-
 bellus De officio pij & tràquillitatis verè amantis viri
 in hoc religionis dissidio: notum est quales quantasq.

pro-

propterea turbas in Gallia excitavit Calvinus, edita famosissima simul & furiosissima declamatione in Franciscum Balduinum Iuriconsultum: quem illius libelli auctorem fuisse fingebat. Cassander ipse quoque, qui memorati libelli sese postea demonstravit auctorem, nequaquam sufficere putat fidem de capite Christo, ut Christianus & Catholicus haberi quis possit; sed vult præterea sincera charitate cum corpore Christi, quod est Ecclesia, communionem & societatem retineri. Et quia plerique, ut ipse ait, ex ijs qui sibi ab Evangelio nomen sumpserunt, eam partem quæ vetus Catholicorum & Romanæ Ecclesiæ nomen retinet, profusus adspernantur, omnemque eius communionem defugiunt, nec ut membrum eiusdem corporis, amore & misericordia prosequuntur, sed ut Satanae & Antichristi corpus abominantur: negat videre se, qui eiusmodi sunt, quomodo à schismatis nota eximi possint. Iudicio ergo Cassandri, si istiusmodi homines schismatici sunt, non modò profectò filij Dei non erunt, sed ne Catholici quidem, aut etiam Christiani existimari poterunt. Deinde ut illorum nomina seponamus, quos forsitan dicturus es nimis etiam in arctum Ecclesiam Christi coëgisse; quid tamen ad rem ipsam respondebis? Constat ecce, per multos inveniri homines, qui Christum credant, & hoc ipsum credere se aperte & fortiter profiteantur: atque interim iidem aduersus alios sibi repugnantes, odij ardent implacabilibus, quin molesti etiam grauesque sunt persequendo, cum eos prævalere contigerit. hos ergo tu, lesu credentes esse Christum, Caluini, verbi gratia, aut Lutheri acres aliquos discipulos, Dei filios esse dicaturus es? Si filij Dei non erunt (propterea quòd filij Dei iidem sint filij lucis: qui autem proximum oderit, in tenebris ambulet, & nesciat quòd vadat; quoniam tenebræ obcæcauerint oculos eius) neque igitur credent

tes erunt aut Christiani. Quæ enim filiorum Dei, eadē
 verè credentium est nota, omninoque, vt ille signifi-
 car, Ecclesiæ Christi signū, quam ab alijs in angustum
 nimis cogi scribit. habes igitur aliquos, imò verò per-
 multos, qui Iesum confitentur esse Christum: quos
 tamen, quia se ab alijs odio schismatico seiunxerint;
 interioremque animorum coniunctionē se abruptisse
 persequendo demonstrauerint, bono iure constet cor-
 poraliter eijci oportere. Quomodo & olim Nouatiani,
 Luciferiani, Donatistæ eiecti damnatique sunt: qui
 tamen omnes Iesum confitebantur esse Christum.
 Atque ipse quidem Augustinus expressè hoc refellit,
 contra Cresconium dissèrens Grammaticum: Si quis
 dicat fieri non posse, vt extra Ecclesiam vnus idem que
 colatur Deus, aut eadem fides, qua confitemur Chri-
 stum Filium Dei, vnde Petrus beatus appellatus est, re-
 periat in ijs qui non sunt in Ecclesia. An fortè
 & veteres cogebant Christi Ecclesiam in angustum,
 qui tam multos confitentes Christum esse Iesum à sua
 communione repellebant? Neque enim sola hæresis
 alienabat ab Ecclesia, verum etiā schisma: quod sparso
 (inquit Opratus) coagulo pacis, dissipatis sensibus ge-
 neratur, liuore nutritur, æmulatione & litibus roboratur:
 vt deserta matre Catholica, impij filij, dum foras
 exeunt, & se separant (vt vos fecistis, inquit Donati-
 stas alloquens) à radice matris Ecclesiæ, inuidiæ falci-
 bus amputati, errando, rebelles abscedant. Nec verò
 te dicturum arbitror, fidem intelligi oportere cum
 charitate coniunctam, quam nos formatam vocare fi-
 dem soliti sumus. Est enim hæc fides vobis ipsi occul-
 ta, & interior Ecclesiæ proprietas, inuisibilem atque
 internam Ecclesiam cōstituens. Illa autem tua descri-
 ptio, externam nobis voluit Ecclesiam propria quadā
 & certa nota designare, è qua nullus eijciendus esset,
 qui ea nota reperiretur insignitus. In quo etiā illud ad-

Lib. 2. cap. 29.

Lib. 2.

admirandæ est improvidentiæ, quòd cum è duodecim Christiani Symboli articulis vnus hic sit, credere Iesum esse Christum; ex eo tamen solo Christi Ecclesia describenda ac demonstranda putetur: cum fieri possit, vt qui hunc recipiat articulum, cæteros aut apertè repudiet, aut ita deprauet, vt eos solo verbo tenere cõuincatur. quos Optatus falsare dicit Symbolum, cum exempli causa, alter, inquit, dixerit duos deos, cum vnus sit Deus; alter Patrem vult in persona Filij cognosci; alter carnè subducens Filio Dei, per quã Deo reconciliatus est mundus: & cæteri, inquit, eiusmodi, qui à Sacramentis seu mysterijs Catholicis alieni esse noscuntur. Tales igitur Symboli falsatores, & à mysterijs Christianis alienos homines, atque hæreticos, eo dumtaxat nomine, quia Iesum cõfitebuntur esse Christum, nos Christianos, & Dei filios, verè que credentes deputare poterimus? Aperta quoque diui Augustini sententia est, eos qui de ipso capite Christo Scripturis sanctis consentiunt, & vnitati Ecclesiæ non communicant, de Christi corpore, quod est Ecclesia, ab ipsius Christi testificatione dissentire. Hos ergo ab ipsa Christi testificatione de eius corpore dissentientes, & vnitati Ecclesiæ non communicantes, in Ecclesia Christi collocabimus? Certum est capiti adhærere non posse qui recedant à corpore: faciuntque perinde, qui cum schismatici sint, iactitant suam cum Christo societatem, vt si pes auulsus à crure, iactaret se de capitis coniunctione. Verùm ea de re satis esse dictum arbitror alio in loco.

Libro 1.

*Lib. de vnit.
c. 4. & Lib. 2.
contra Cresc.
cap. 8.*

C A P V T

CAPVT II.

*Quàm malè horum cause seruiat, quod scriptum
in Euangelio est, de non euellendis ante
messum zizanijs.*

HOc tu interim iacto fundamento, Romanam
accusas Ecclesiam, vt quæ in homines innocen-
tes, imò Dei lucisque filios, sæuierit. omnes enim
eos in quos hætenus nomine hæreseos animaduer-
terit, affirmas ex vnius Dei timore, testimonio
sua conscientia, iuxta mensuram fidei in Christum
seruatorem, mediatorem, & pastorem animarum sua-
rum, pro asserenda veritate, quam profitebantur se te-
stimonio sacrarum literarum confirmare posse, tor-
menta quæuis atque adeò mortem ipsam constanter
pertulisse. Omnes igitur pro asserenda veritate mor-
tui sunt, tam qui affirmabant, quàm qui negabant. ni-
mirùm etsi erant articuli inter se repugnantes, pro qui-
bus mortem perferebant: tamen hoc isti veritas erat,
quod sibi quisque moriturus, veritatem esse persuase-
rat. At quæ Scriptura tantam tunc fuisse iudicium de-
monstrat offensam? videlicet, quia de non colligendis
eradicandisque zizanijs, in Euangelio præceptum est.
Cum enim ad seruos Dominus loqueretur, inquit Au-
gustinus, quem hîc citat, non ait, In tempore messis di-
cam vobis, colligite primùm zizania: sed, Dicam, in-
quit, messoribus. vnde intelligitur, colligendorum zi-
zaniarum ad comburendum, alia esse ministeria: nec
quemquam Ecclesie filium debere arbitrari ad se hoc
officium pertinere. Hinc igitur iste colligit, & à Rege,
& à Statibus, & singulis magistratibus grauitèr pecca-
tum esse, quòd zizaniarum extirpationem, præteritis
Angelis, quibus id à Domino solis relictum est, ante mes-
sis consummationem sibi adsumpserint. Quid agis?
iamne zizania sunt isti tui filij Dei, quos sic comple-
x 2 cteris?

eteris? quibus, quacumque in religione versentur, patrocinaris ad perfruendam diffundendamque lucis suae libertatem? Sed qui filij Dei sunt, zizania simul esse non possunt, quae vel tempore messis colligantur semperniternis tradenda flammis. Nec te iuuerit, quod ea pro zizanijs Ecclesia habuerit. non enim de his quae putantur & non sunt, sed de his quae zizania reuera existunt, in Euangelio differitur. Quod ex eo possis discere, quia reprehensi propterea serui sint, quod euellendis zizanijs, adferrent tritico vicino periculum. Non enim eis dicitur, Nolite eradicare ne forte triticum sit quod putatis esse zizania: sed ne dum eradicatis quae zizania sunt, simul & triticum euellatis. Reprehensi quoque propterea serui sunt, quod ante tempus euellere atque extirpare zizania conarentur, Qui autem quae non zizania, sed solida sunt grana persequitur, is non eo nomine reprehendendus est, quia ante tempus messis euellat, sed omnino quia extirpet, quae nunquam extirpari & abijci debuerint. Zizania verò tollenda è medio abijciendaque sunt tempore messis: quod tempus quoniam ei rei destinatum est, idcirco reprehenditur seruorum praepropera festinatio. Si ergo tuos istos Dei filios Ecclesia Romana malè persecuta est, quia Dei filij sint, deque numero verè credentium, propter fidem in Christum, eiusque fidei professionem; non ex eo reprehendenda tibi fuit, quia zizania sustulerit ante tempus messis: sed ob id propriè, quia grana quae adseruari in horreo Domini non comburi oportebat, pro zizanijs magno errore habita sustulerit atque abiecerit. vbi si dixeris id te voluisse, etiamsi zizania illi fuissent, non debuisset tamen à magistratibus ante tempus extirpari: dico ex aduerso te attendere debuisse, quantum hae dua sententiae differant. Peccasset magistratus illis ante tempus euellendis, etiamsi zizania forent, quomodo tu

non

non dicis: & peccavit magistratus, quia præteritis Angelis, & non expectato tempore messis, diuersarum religionum homines sanctos & innocentes, è medio sustulerit, quomodo tu inconsideratè dicis. Quod enim expectandum tempus erat, quo debuerint innocentes occidi? Nam si ea magistratum in Dei maiestatem offensa fuit, quòd præoccuparint animaduersionis tempus, & antequam id fieri deberet, bonos illos homines è medio dissiparint: vel igitur boni illi homines non fuerunt, vel boni homines, & Dei filij, messis tempore per Angelorum ministeria, colligendi & comburendi sunt. Hoc etiam abs te perpendi debuerat, zizaniorum nomine non solos hæreticos esse comprehensos, verum etiã fures ac latrones, auaros, superbos, raptores, sacrilegos, & generatim filios nequã. Neque enim Christo ipso meliorè habere possumus interpretè: qui suam ipse parabolam edisserens, Zizania, inquit, sunt filij nequam. percontabor ergo te hoc loco: Nullòsne in filios nequam hîc licebit animaduertere Dei filijs? Non ergo vel incendiarij, vel latrones, vel venefici, aut proditores supplicio extremo affici poterunt à bonis iudicibus? Si tibi constare velis, non licebit: quoniam tempus messis expectandum esse dicis; nec sibi homines ministerium vsurpare debere, quod sit Angelis reseruatum. Si tamè, ne tuarum quoque partium iudicia & facta condemnes, fateris in seditiosos, in proditores, in sicarios, rectè per eos qui præsent, animaduerti, nihil impediante prohibitione Dominica, ne ante messis tempus zizania euellantur: ostendis ipse nobis, cur nihil argumento isto tuo moveri debeamus, quo minùs fidei corruptores, Ecclesiasticæ pacis & vnitatis perturbatores, animarum interfectores hæreticos, è medio tollendos atque euellendos iudicemus. Hoc enim faciunt in eos magistratus, improbantibus licet vobis, quod in alios fit sceleratos

per omnes gentes, approbātibus & laudātibus vobis. In tanta ergo factorū similitudine, cur vos non aduersamini parabolæ, nos verò ex illa coarguēdi videmur? Nolo hanc differentiam iam adferas, quia illi morte & supplicijs digni sint; isti, quos nostri magistratus occidunt, non sint. Intelligis enim ex superioribus, hoc ineptè te esse dicturum. Neque enim tu ipse ad id parabolam Evangelicam protulisti, vt ostenderes iniquum esse trucidari eos qui essent vitæ perpetuitate dignissimi: sed vt præproperum & alienum coargueres eorum qui Reipublicæ præsumunt ministerium, quod sibi & ante messem, & præ Angelis, quibus solis competat, arrogauerint. Debes ergo docere cur peccēt nostri magistratus, hos, quos nocentes arbitrētur, tollendo ante tēpus messis; & vos, qui in alios reos id ipsum facitis, non peccetis. Non te hæc vrgent atque exstimulant ad veriorē Evangelicæ parabolæ sensum exquirendum? Tuus enim iste tibi vehementer obest, neque alio certiùs reuinceris. Ac ne labores, breuiter ipse expediã. Declarare illa parabola voluit Christus, nō esse id agendū Ecclesiæ ministris ac filijs, vt omnia quæcūq. v̄spiciã deprehenderēt zizania, euellere, ac velut in fasciculos collecta, à sua societate vniuersa segregare medirarentur. Non enim hoc temporis istius esse, vt in terra boni sine malis degant; non id hominibus ministerium conuenire, vt hîc à bonis omnes seiungant malos: sed hanc esse propriam supremi iudicij separationem; hoc separandi ministerium Angelis esse destinatum. Quamuis enim iusto dolore ferui moueantur, quòd tritico cernant permista zizania; malintq. & optent pueri tritici ad spectu frui; nullus tamen eò proflire debet per impatientiam, vt id agendum putet, ne vllos superbos, ne inuidos, ne vanos & gloriosos, ne susurrone & detractores, ne auaros, ne ebriosos, ne otiosos, ne mendaces, ne vllos tales vitio-

fos & impuros homines, veraque zizania tolerare cogatur. fuere quondam eiusmodi impatientes per superbiam, ut Nouatiani, qui se Catharos, hoc est, puros mundosque vocabant: ut Donatista, qui eodem laborabant superbiae vitio, ex quo praecipites in schismata, tanquam solis deberet Ecclesia granis constare, sese ab reliquis segregarunt. Cuiusmodi homines Cyprianus obiurgans, *Quantus*, inquit, arrogantiae tumor est, quanta humilitatis & lenitatis obliuio, arrogantiae suae quanta iactatio, ut quis aut audeat, aut facere posse se credat, quod nec Apostolis concessit Dominus, ut zizania à frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi aream purgare concessum sit, paleas à tritico conetur separare! Ad quos etiam respiciens Augustinus, atque huius Enagelicae parabolae nobis sensum aperiens, *Alia est*, inquit, agri conditio, alia quies horrei. *Tolera: ad hoc enim natus es; tolera, quia fortè toleratus es.* Si semper bonus fuisti, habeto misericordiam: si aliquando malus fuisti, noli perdere memoriam. Et quis est semper bonus? facilius, si te Deus diligenter discutiat, inueniet te etiam nunc malum, quam tu te semper bonum. Ergo toleranda sunt zizania: haec inter frumentum; hirci, atietes, haedi inter oues. *Quid autem ille de frumento?* In tempore, inquit, messis, dicam messoribus: colligite primùm zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum ea, triticum autem meum recondite in horreo. Transiet agri concretio, veniet messis discretio. Exigit nunc Dominus de nobis patientiam, quam proponit in se, dicens tibi: Ego certè si voluero modò iudicare, nunquid iniquè iudicabo? nunquid falli poterò? Si ego qui semper rectè iudico, & qui falli non possum, differo iudicium meum: tu ignorans quemadmodum iudicandus sis, audes tam praeproperè iudicare? Videte, fratres, quemadmodum illis seruis volentibus ante tempus eradicare zizania,

Lib. 4. Epist. 2.

Cap. 5. Tract. de omnibus.

In Psal. 98.

zania, hoc opus nec in messe concessit. Ait enim: In tempore messis dicam messoribus. non ait, dicam vobis. sed quid si ipsi messores erunt? Non. nam expones omnia singulatim: messores, ait, Angeli sunt. homo ergo carne septus, aut caro totus, audes vsurpare officium alienum, quod nec in messe erit tuum? Et in Psalmum nonagesimum octauum: Tantum, inquit, te torquet iniustitia aliena, quantum recesseris à tua. cum enim fueris frumennum, id est, herba bona de semine bono, cum cœperis fructum dare, tunc tibi apparebunt zizania. Cum cœperint apparere zizania, videbis te inter malos: velle habes, quasi separare à te malos, & separare ab Ecclesia omnes malos. Respondebit tibi Dñi sententia: Sinite vtrumque crescere vsq. ad messem. Separare eā non potes, tolerare tibi necesse est. Sic Augustinus, hoc significans quod antè iam diximus, neque huius esse temporis, neque hominum, sed Angelorum officium, malos à bonis omnes secernere, oues ab hœdis, zizania à tritico separare, vt sit area Domini repurgata penitus, in qua nullus possit zizaniotum aspectus offendere. Sed qui zizania colligi prohibet (quod tum fit, cum seorsim à tritico simul in vnum omnia cōgregantur) is non aliqua notabiliora, & quæ peculiari aliqua pernicie rebus humanis aut diuinis officerent, diuersis locis & temporibus euellit zizania prohibuit: cum vt tollerentur, vel Reipublicæ tranquillitas & incolumitas, vel vnitas atque integritas Ecclesiæ, quæ per hæreticos violatur, postularet. Sicuti nec quia permitti iussit crescere zizania vsque ad messem, idcirco singula voluit sine pœna tolerari. Namque arboris incrementa non prohibet, qui ab ea ramos quosdam arecentes abscindit. Ideoque idem ille Augustinus, cum dixisset modò separationis tempus non esse, sed tolerationis: continuò tamen adiunxit, non ideo se ista dicere vt corripiendi dormiat discipli-

disciplina: imò verò ne in illud iudicium incauti veniamus (inquit) & cæci, negligentes cæcitatem nostram, subito nos ad sinistram veniamus, disciplina exerceatur, iudicium non præcipitur. Ad hæc autem exercendam in Republica disciplinam pertinere, vt quædam à Reipublicæ corpore tanquam mēbra noxia præcidantur, non modò omnis semper bene ordinata Respublica declarauit, sed & Deus ipse, cùm præcipit ne maleficos ij qui potestatem gerent, viuere paterentur. neque solùm id in causis ciuilibus faciendũ, qualis in furtis & latrociniiis vindicandis attenditur: verùm etiam in causa religionis atque Ecclesiæ fieri posse, cùm olim Helię in prophetas Baalaticos demonstrauit exemplum, tum tēpore etiam noui Testamēti, in Ananiam, & eius coniugem, Petri seueritas testata est. Quòd enim illi mentiti fuerant non hominibus, sed Deo, repentinæ mortis supplicio punitum est; non vt hoc metu cæteri à Reipublicæ cohiberentur iniuriis; sed quo sic in Christianæ religionis veneratione, sedulaque obseruatione continerentur. Cur non hîc tum Christiani, doctrinæ Euangelicæ memores, ante messis tempus zizania tolli querebantur? Cur sibi vel prius Helias, vel postea Petrus, Angelorũ munus proprium vendicauit? Christus (inquis) Ananiam, nõ Petrus occidit. Ego verò dico, & Christus, & Petrus; sed ille potestate, hic ministerio: sicut & claudum ambulare fecit Petrus, non sua, quem admodum ait, virtute, sed tamen ministerio verbi. Est diui Chrysostomi illa *Chrysostomus.* sententia: Quoniam (inquit) facti conscia erat & illius mulier, ideo & illam exanimat. At dixerit fortassè quispiam, quòd valde acerbè illam tractarit. Dic sodes, quæ est ista seueritas amara? Si enim qui ligna collegerat, lapidatur; quanto magis qui sacra diripit sacrilegus? Etenim pecuniæ illæ iam sunt sacræ. Est & diui Hieronymi sensus idem, quem in libro contra Vigilantium. *Hieron contra Vigilantium.*

lantium sic expressit: Legi Syromasten Phinees, au-
 steritatem Heliaz, zelum Simonis Chananai, Petri fe-
 ueritatē, Ananiam & Sapphiram trucidantis, Pauli
 constantiam, qui Elymam magum, viis Domini resi-
 stentem, æterna cæcitate damnauit. Non est crudeli-
 tas pro Deo, sed pietas. Vnde & in Lege dicitur: Si fra-
 ter tuus, & amicus, & vxor quæ est in sinu tuo, depra-
 nare te voluerit à veritate, sit manus tua super eum, &
 effunde sanguinem eorum, & auferes malum de me-
 dio Israël. Hæc eò Chrysolomi & Hieronymi verba
 pertinent, vt intelligamus, Ananiam & Sapphiram,
 propter violatæ religionis causam, acerbè quidem, sed
 meritò à Petro fuisse tractatos. In causâ itaque simili,
 cur nequeat fieri ministerio creditæ potestatis, quod
 vocis ac verbi ministerio factum est? Namque in ca-
 sis puniendorum criminum nihil aliud sunt Iudices
 quàm ministri Dei: quemadmodum aperte Paulus
 docet. Qui proinde si quos occidunt, non Christo
 officium eripiūt, sed eius auctoritate & potestate fun-
 guntur. Ac fieri quidem potest, vt ij qui perimunt
 grana sint, æterna Dei prædestinatione: sed si ita
 quamuis occiduntur vt homines, non tamen vt grana
 perduntur. Dabit enim Deus & medijs in ignibus
 siphiscentiam ijs quos ad æternam salutem prædes-
 nauit. Sed sicuti non patietur grana perire, quæ
 æterno prædestinata sunt: ita iudicibus opera danda
 est circa singulos, qui tãquam rei sistuntur, ne propter
 iudicij temeritatē hoc eis adscribi possit, quod grana
 perdiderint. Non quia hoc facere possunt, sed quia
 hoc interdum, quantum in ipsis est, propter prædes-
 tinationem fecisse videantur. Non solum enim qui
 ligeret ante messis tempus zizania, hæc accusatio
 incurreret, quod grana, quantum in ipso est, perdis-
 set, quamuis hoc periculum in ipsa collectione, quæ
 omnium est zizaniorum, manifestissimè certissimè

appareat; verum etiam si in singulis pro tempore & loco perimendis hominibus, magis precipitandi iudicij temeritas, quam æquitatis & iuris ordo valere cerneretur.

CAPVT III.

Quale sit quod dicunt isti, Christo suum officium eripi per eos qui animaduertunt in hæreticos, aut ab iis Euangelium regi.

QV ID autem est quod profert ex cuiusdam literis, quem pium & grauem virum vocat: in causis fidei haud licere hinc quemquam lædere, eijcere, occidere, ne Christo Domino suum officium eripiatur? Quod istud (inquam) Christi officium? Lædere (inquis) eijcere, occidere. In qua causa? Fidei. Quando? In futuro iudicio. Primum ad futurum iudicium si hoc Christi officium alligas, non debuit hinc Ananiam & Saphiram occidere, sed futurum iudicium expectare. Deinde vbi iam relinquuntur Angeli, quibus illa prius zizaniorum separatio & eiectio in flamas æternas tribuitur? an ministri tantum erunt? sed quid nos aliud hominibus tribuimus, quam sub Principe Christo, in fidei causis, ministerium eijciendi, atque etiã, cum opus est, occidendi? cui ministerio si in hac dumtaxat vita, in fidei causis, nullus esse potest locus, sed hoc futuro seculo reseruatum est; non debuit hinc nobis de solius Christi potestate, quæ per ministros non læditur, sed de iudicij tempore præscribi. Hoc autem iudicij tempus in fidei propriè causis, messis tempus esse, qua fronte docebis ex Euangelica de zanijs parabola, quæ ad omnes filios nequam pertinet? An non filij nequam latrones, & falsi testes? non ergo hinc lædendi, non eijciendi, non occidendi erunt: quoniam filiorum nequam eiectio & læsio, futuro est iudicio reseruata, quid hinc habes de causa fidei proprium? an sunt

sunt hæretici propriè intelligendi filij nequam, propter insignem prauitatis exluperantiam, & ideo soli Christo, solique extremo iudicio est eorum eiectione reservata? sed de hæreticis mitiùs vos loqui soletis, quos etiam asseritis filios esse Dei: &, si nequissimi essent, sicuti sunt, magis hîc quoque talium zizaniorum permittenda erat eiectione; quia nec vos insigniora quædam & Republicæ nocentiora, ei jci, lædi, atque occidi prohibetis. Denique propter quam nisi fidei causam peremit Helias sacerdotes Baal? Si dicis, aliud esse de idololatriis; habes etiam non idololatrias interfici iussos, qui non obtemperassent in quaestione de Lege exortis, summi Sacerdotis imperio. Sed aliud de idololatriis tuo iudicio, nisi quia illi filij tenebrarum, hi tui filij lucis sunt? Ergone filios lucis in extremo iudicio Christus lædet, eijciet, occidet? Si meritò abhorres, soli tibi supersunt filij tenebrarum, quos Christus possit eijcere, lædere, occidere. In hoc ergo causa tenebrarum, seu infidelitatis, solus sine Christi officium est occidere? si solius, accusatur Helias, si non solius, excusantur qui per ordinatas potestates, non lucis filios, sed lucifugas hæreticos, è Christianorum societate & finibus exterminandos arbitrantur. Insuper proinde & illa sunt: [Magistratus officio non incumbit vt Christianam religionem, verbum Dei, & factum sanctum Euangelium regat. Hoc officium ad alium Dominum & rectorem pertinet, nempe ad Filium Dei, Iesum Christum.] Quis ergo Dei verbum aut Euangelium sibi regendum assumit? An verbum Dei regebat Helias, cum prophetas Baal occideret, secundum Dei verbum? aut prætor leges Principis regit, vt iustitiam, cum ex illarum huiusve præscripto nocentes occidit? Quid Paulus? Illè regebat Euangelium Christi, cum secundum Euangelium aut Corinthios eijceret, aut quosdam sui temporis hæreticos satans

deret, vt discerent non blasphemare? Qui sunt ergo
 inanium fuci verborum de regendo verbo Dei?
 Christus ipse, qui secundum hominem iudex futurus
 viuorum & mortuorum, quia dedit ei Pater pote-
 statem iudicium facere in homines, eo quod & ipse
 filius hominis est, ille ergo suum exercens iudicium,
 verbum Dei reget, aut potius regetur Dei verbo? Sic
 regitur Ecclesia Christi, & qui in ea sunt Reges ac Ma-
 gistratus, non verbo Dei regunt, sed verbo Dei re-
 guntur: non solum in eo quod persequuntur latrones
 & parricidas, verum etiam in eo quod religionem
 Catholicam & Euangelium ipsum corrumpi a sedu-
 ctoribus haud impunè sinunt. Verbum enim Dei est;
 Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis
 laudem ex illa. Dei enim minister est, vindex in iram
 ei qui malum agit. Hoc ergo Dei verbo reguntur
 Principes, quando vestros persequuntur errores.
 Sicut & aliàs aliorum errores persecuti sunt, idque
 ad suum officium, iuxta Dei verbum, pertinere pu-
 tauerunt. Cùm enim (inquit Pacianus) per nostram
 partem Christiani Principes esse cœpissent, ipsi Ca-
 tholicæ, hoc est, suæ parti fauentes, proprio dolore
 commoti sunt. Et infrà: Nescis seruire ipsas inno-
 centibus potestates, & in bonum sanctis Patribus
 ministrare? Sicut Apostolus dicit: Principes non sunt
 timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere
 potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa.
 Minister enim est tibi in bonum. Sic Pacianus contra
 Nouatianos.

*Pacianus Bar-
 celonensis Ep̄-
 stola 2.*

CAPVT

CAPVT IIII.

Principes Christianos non propterea sibi vsurpare de Euangelio iudicium, aut potestatem in regnum Christi, quod religionis deprauatores animaduertunt.

VIDE autem quàm dexterè conciones librosque suos ad rerum suarum statum accommodent, nō ad fixam aliquam certamque veri rationem. Cum enim eos libero dominatu potiri contigerit, liberitatis ritus Catholicos, & veræ religionis exercitia profigare, tum illa inculcantur, quæ ex eorum grege quispiam ira scripta reliquit: [Si falsa doctrina, falsus Dei cultus, & id genus impietas, in Ecclesiam irrepserint, hæc Ecclesiæ præsidēs ilico exstirpabunt. Quod si negligentes fuerint; piorū Regum ac Principum partes erunt, ex exemplo Ezechie, Iosæ, Constantini, Theodosij, & multorum aliorum regum, tum in vetere, tum in nouo Testamento, Ecclesiam expurgare.] Et item alius: [Si inquit, reges Ecclesiasticis viris verbum Dei docentibus parere debent, vt vicissim hos officium facere cogant, & non solūm vrgeant cessantes, verum etiam ex gregis Domini ductoribus seductores, ex pastores depastores vel impostores fiant, illos dignis supplicijs multatos è medio tollant. Cur enim qui suarum fortunas & corpora ab iniuriis defendere debent, aliquos sināt falsa doctrina, & blasphemijs exitiæ libere cum sempiterno multorum exitio, in suæ fidei creati populo grassari? hoc certè illis ius Deus fecit, qui in sum Prophetam, deorum alienorum præconem, etiam si doctrinam suam signis confirmet, occidi iussit.] tum ille. At cum sibi adhuc metuunt à Christianis magistratibus atque principibus, suisque in erroribus poscunt libertatem; illa superior vt inutilis doctrina suppressitur, & tanquam pro tempore cæcæ lena mouetur. Tum in suum ordinem redigenda esse dicitur

*Tigurinus in
Epistola ad
Galatas.*

estas secularis, ne sibi vsurpet quæ solius sunt Christi propria. Et quænam illa? Ecclesiam ab impijs & profanis cultibus, tanquam à zizanijs, repurgare; in causa religionis eijcere, lædere, occidere. Tū ergo illa memoria excidunt piorum exempla Regum, & à negotijs tan sisque pietatis, atque à regni Dei cura & protectione, secularis potestatis administratio longissimè secer nitur. Et pugnantia quidem ista sunt, valdeque in extremis ipsis v trimque cōstituta; sed non erubescit hærelis pugnantia dicere & facere, modò causæ interim suæ aptè deseruiat. fuit enim & Donatistarum hæc in sui defensione dexteritas. Aiebant (teste Augustino) de religione fas non esse vt diceret Imperator, vel ij quos ille misisset. Quos Augustinus aliud dicere, aliud face re demonstrans, Cur ergo, inquit, ad Imperatorem ve stri venere legati? cur eum fecerunt causæ suæ iudicem, non secuturi quod ille iudicaret? At Catholica veritas media quadam via inter hæc ingreditur, Christi anoque magistratui neque nihil in causis religionis, neque totum tribuit. Nam de doctrina fidei cognoscere, quidque in ea sentiendum sit discutere atque iudicare, id alienum à seculari magistratu existimari debet. Siquidem habet Ecclesia Christi suos Præsides, propriosque iudices, Pastores videlicet atque Doctores, quos in ea propterea Deus posuit, vt non essemus tanquam paruuli fluctuantes, & circūferremur omnivento doctrinæ. habet primum illum confirmatorem fratrum, pro quo rogavit Christus, vt non deficeret fides eius, sed ita solidè esset in docendi iudicandique, quod ad omnes pertineret, officio ac ministerio stabilitus, vt per hoc Ecclesiam ab errore noxio conseruare posset immunem. Neque proinde aut opus est, vt hîc Pastorū Ecclesiæ tanquã dormitantium vices secularis suppleat magistratus, aut id ad eius munus vllō modo spectare censendum est. Reuēque ac iure planè suo, quem-

Vide libr. 1.
contra Par
merianum,
capite 7.

Ephes 4.

Lucæ 22.

quemadmodum ex Suida commemoras, Leontius Episcopus in Misia reprehendit Constantinum, quòd Synodo præesse, & de religione statuere vellet, inquit: Miror te, Imperator, cum ad alia negotia ordinatus sis, alia tamen aggredi. Decernere enim de religione, seculari Principi non licet. Dare verò operam ut ea quæ bene decreta sunt, sedulò teneantur, ac ne vlla adversus Ecclesiæ iudices, rebellis insurgat manus, potestatis, gladijque metu insolentiora superbiorum, sequè ipsos amantium ingenia reprimere, id si alienum esse putatur ab officio pij Principis, tum demum & exempla vtriusque Testamenti, & doctrina veterum ignoratur, aut certè non ignorata contemnitur. Nam Ezechias, ut, quàm sibi curæ esset vera religio, palàm faceret, non solum magno zelo hortatus est Sacerdotes & Leuitas, ut suo officio probè fungerètur: verum etiam Isaiæ Prophetæ mandato, regia ipse usus auctoritate ea quæ contraria erant auitæ religioni, abolevit. non tamen usurpauit sibi de falsa doctrina iudicium: non ipse falsos cultus sua auctoritate discreuit à veris: non sacerdotum officium inuasit, de quibus scriptum est: Labia sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Quid huius prædecessor Iosaphat? Nonne is Sacerdotes & Leuitas prædicatum miserat Domini Legem nobilibus suis præsidij loco adiunctis? qui dum adessent Sacerdotibus, non minùs Legem auctoritate sua docerent, quàm verbo Sacerdotes? Et idem tamen videtur de quàm non sibi arrogauerit iudicium de Lege ac religione, sed id Sacerdotibus reliquerit. In Hierusalem (ait Scriptura) constituit Iosaphat Leuitas & Sacerdotes & principes familiarum ex Israel, ut iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius: præcepitque eis, dicens: Sic ageris in timore Domini fideliter & corde perfecto. Omnem causam quæ venerit ad vos

Eccles. 48.

Malach. 2.

2. Par. 19.

vos fratrum vestrorū, vbicanque quæstio est de Lege, de mandato, de ceremonijs, de iustificationibus, ostendite eis. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his quæ ad Deum pertinēt, præsidebit. Quid item Iosias? an non is decimo octauo regni sui anno, Sacerdotibus ac Leuitis regia potentia præsto adfuit, ad exterminandum idololatriam? nec tamen Sacerdotale arripuit officium: quod quia fecit Amasias, euidenti plaga percussus est. Quid iam noui Testamenti reges? nõne eandem ipsi quoque mediocritatem fecerunt; neque sibi videlicet de religione iudicium adlumentes, & tamen iudicata volentes executioni mandari? Cunctos (inquit Theodosius) populos, quos elementiar nostræ regit imperium, in tali volumus religione versari, quam diuinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio vsque adhuc ab ipso innuata declarat; quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandria Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis. Ac ne dicas, hoc eum tantum modo cupisse atque oprasse, non etiam cum supplicij interminatione imperasse; attende quid adiungat: Hanc, inquit, Legem sequentes, Christianorum Catholicorum iubemus nomen amplecti: reliquos verò dementes, velanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primùm vindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex cælesti arbitrio sumpserimus, ultione plectēdos. Animaduertis, Theodosium piissimum sine dubio Imperatorem, quem & vos laudare soletis, non quidem decernere quid credendum esset aduersum Arianorum hæresim; sed tamen seueritate suæ Legis atque imperij, rueri velle fidem sedis Apostolicæ decreto illustratam atque firmatam. Quid ergo est, quòd Christianos reges accusas, quasi vt olim Principes Iudæ, similes ijs sint qui terminū mo- ^{Osee 5.} uent, alienam iurisdictionem inuadēdo, cum suo mi-

706 DE CHRISTIANA LIBERTATE
nisterio diligenter hoc curent, ne per vos, vestrique si-
miles, patrum termini in religione moueantur? Quid
est quod eos Iunij Bruti verbis tam grauiter insecta-
ris, vt gigantum more cælum petere & scandere velle
dicas, qui in id incumbunt officij ratione, vt in eos qui
in cælo habitant, nõ impunè linguas vestras exferatis?
Quid est quod inculcas magistratum malè edoctum,
& perperam instructum, in eo hallucinari, quòd se pu-
tet per vim, hoc est, seueris & iustis legibus, cultum
Dei posse conseruare? Tu nunc meliùs magistratum
institues, quàm olim Ezechiam Isaias? aut Iosiam He-
remias? aut Ioiada sacerdos Ioas regè? aut Theodosiũ
florētissima Ecclesia suæ ætatis instruxit? quæ ista le-
uis & indocta præsumptio est? Nesciebas hanc & Au-
gustini & aliorum passim veterum luculentam esse
doctrinam, Principes, ex quo Christiani facti sint, nõ
quidem regnum Christi regere, sed tamen ei seruire, &
tueri hoc aduersus eius hostes pro modo suæ potesta-
tis oportere? Et quid aptius, quàm vt suæ potestatis
vsum conuertant non modò ad iustitiam inter homi-
nes, verum etiam ad religionem erga Deum conser-
uandam? Quid rectius ac religiosius, quàm vt sua po-
testate non modò studeant hominũ terrenis vtilitati-
bus, verum etiam, atque id quidem imprimis, diuino
honoru tuendo? Tametsi enim potestas secularis, tan-
tis per dum aliena est à vera religione, Deo non seruit,
neque eius regni curam ad se vllò pacto pertinere ex-
istimat, quin illud potiùs persequitur, ei que, quantum
sæpe potest, aduersatur: tamen ex quo submisit sese
Christo, dicere vt ei non seruiat, vt eius honorem &
religionem ad se nihil attinere cogitet, vt Christi ho-
stes ab eius regno non repellat, vt iustitiæ quidem, sed
non pietatis, sine qua illa ægrè constat, habeat ratio-
nem; id omnino est, Christianos principes profanos
reddere, atque vt Christiani esse desinant, docere &
sua-

suadere. Audes tamen dicere, Christiani magistratus nomen nuper prius inuentum, & ad quorundam singulare commodum excogitatum esse: quasi non cœperit esse Christianus magistratus, ex quo Reges ac Principes facti sunt Christiani. Quod autem cœpit tunc esse, putas homines tam fuisse stupidos vt nescierint nominare? quid erat negotij vocare ac dicere Christianum magistratum, quando iam erat Christianus? Cùm autem primi sint Regum ac Principum magistratus: qui Reges ac Principes dicebat Christianos, non ille tibi magistratum Christianum dixisse videtur? Nec Senatores Christianos, aut Primicerios, aut Tribunos dictos, nisi nuper primum legisti? Quamuis autem Paulus Christiani magistratus non meminit, neque de eo, vt ais, quicquam scriptum reliquerit in suis epistolis, quia tum Christianus non erat magistratus, sed adhuc Christi nomen persequebatur: tamen non negauit magistratum secularem posse fieri Christianum. Quin potius vt fieret, orandum esse dixit pro ijs omnibus qui in sublimitate constituti sunt; quia Deus saluator est omnium hominum, non infirmorum tantum & plebeiorum, sed etiam Regum & Principum. Oravit igitur Ecclesia iuxta Pauli præceptum, & tandem nobis Constantinum Imperatorem impetrauit. Quo post susceptam religionem imperante, inferiores quoque magistratus Christiani effecti sunt per orbem passim Christianum. Ex ijsque temporibus cœpit Christiana religio, secularis etiam magistratus gladio & potestate defendi: non vt sibi arrogarent præfecturam in regno Christi, quæ præfectura Ecclesiastica est ijs cõmissa, quos dicit Apostolus collocatos vt regerent Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo; sed vt huic Ecclesiasticæ præfecturæ, cui sese ipsi tanquam Christi ouiculas submiserunt, ad religionis conseruationem, suæ potestatis administratione

tione subseruirent; neque vt vnum idemque esset regnum Christi, & regnum mundi, quod tu nos dicere falsò insimulas, qui non ignoramus, quod te solum scire putabas, tantum interesse inter illa, quantum distat inter cælum & terram, inter carnem & spiritum, temporarium & æternum: sed, vt posteaquam regnum mundi suspicere & adorare cœpisset regnum Christi, eiq. sua sceptrâ subijcere, tum etiam eidem, præsertim adhuc inter varias infidelium iniurias militanti, vsui esset ad tutelam. Sicut enim magna inter spiritum & carnem distantia est, & tamen caro spiritui seruit, eique adiutrix est ad multas res piè & salubriter obeundas: ita, quamuis plurimum distet inter regnum mundi & regnum Christi, interque gladium materiale & spirituale; tamen potestas inferior superiori ministrat & cooperatur ad ea quæ sunt salutis: sicuti antea clarissimè diui Isidori verbis explicatum reliquimus. Cùm enim regni temporarij finis proprius sit pax & tranquillitas temporanea; regni verò Christi, pax illa cælestis & æterna: quomodo temporanea æternis subseruiunt, ac propter hæc commodius adipiscenda, Christianis votis illa petuntur; ita regnum regno, potestas potestati, gladius gladio, subseruit. Et quamuis vnum, alterum non sit; tamen vtrumque alterius opera & officijs eget, tantisper dum Ecclesia peregrinatur in terris. Regnum enim terrenum, si ab eo Christi regnum seiunxeris, quid aliud est quàm languens aut emortuum sine spiritu corpus? quantacunque enim illic iustitia, & concordia, & integritas morum appareat; tamen sine fidei spiritu, qui extra Christi regnum haberi non potest, nihil eorum viuum est; cùm scriptum sit: Iustus ex fide viuunt. E diuerso quoque, si a regno Christi seiunxeris regnum mundi, hoc est, si Reges ac magistratus seculares, ab Ecclesia alienos esse contigerit, quamuis stare Christi regnum, Dei

Roma I.

virtute, possit inuidtum, sicuti diu ante Constātinum, inter tot tantasque persecutionum tempestates stetit; tamen valde impeditur atque turbatur quies illa vitæ Christianæ, propter quam Paulus orationes & obsecrationes fieri vult pro omnibus qui in sublimitate locati sunt, Vt quietam (inquit) & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

CAPVT V.

*Non quia Christi regnum non est de hoc mundo,
consequens videri debere, vt non queat
Principum armis defendi.*

NIHI ERGO tibi Witlingius ille tuus profuerit, cū sic commētur (vt ais) in Matthæi locum, Regnum meum non est de hoc mundo: Non est (inquit) quod huius mundi Principes glorientur se esse Ecclesiæ Christianæ defensores. Ecclesia enim non potest defendi armis; propterea quod regnum Christi non sit de hoc mundo. Quod si quis voluerit esse protector Ecclesiæ; Petri, Pauli, & aliorum Apostolorum ac Martyrum gladium accipiat, non Augusti aut Neronis. Nam Imperatores defendunt externo suo gladio oppida & vicos: Apostoli autem defendunt Ecclesiam gladio spirituali, hoc est, verbo Euangelij, & passione sua qua de verbo testificantur. Sic tuus Apostolus Witlingius: cuius orationis hæc breuissima summa conficitur: Non est Christi regnum ex hoc mundo, ergo non debet mundi armis defendi. Atqui iniqua tamen conditio est, vt possit oppugnari armis, quamuis non sit de hoc mundo; & non possit armis defendi, ne tum quidem cū & arma regno Christi subiecta sint. Et quid regnum Christi est, nisi homines fideles, sancti atque innocentes, in quibus regnat Christus? Nunquāne ergo innocētia, quæ de hoc mūdo non

est, nunquam pudicitia, nunquam virtus armis protegi ac defendi poterit? Et cum ij, ex quibus confurgit Christi regnum, animo constant & corpore, si vis ab eorum corporibus, ne trucidentur, propulsari gladio potest, non poterunt armis arceri ij, qui, si admissi fuerint, multorum animas grauiore morte iugulabunt? Si quem sciret maritus venturum, qui verbis vxorem ad impudicitiam & adulterium pelliceret, puto quod eum, si aliter non posset, armata etiam manu, & terrore propelleret; non modò ne corpus eius impudicè contingeretur, sed ne animus etiam ipse degeneri aliquo deprauaretur affectu. Pudicitiam ergo vxoris si licebit viro vi etiam obiecta tutari, cur non liceat tot animarum, in Christi regno tranquillè degentium, integritatem simplicitatemque defendere ferro, cum id suppetit ac necesse est, reiectis ijs qui fuerant corrupti? Habes ergo defensionem licitam, non corporum modò, verum etiam animorum; quia maior adhibenda cautio sit, ne intereant animæ, quàm ne corpora violentur. Cumque hostes regni Dei & corpora sanctorum petant, & animos perdere gestiant: perspicis vtraque ex parte Christi regnum armis posse defendi. Quid enim est Christi regnum defendere, nisi sanctorum societatem, quoad fieri possit, & corpore & animo ab hostilibus iniuriis inuiolatam conseruare? Ac tametsi cum verbis & sermocinationibus oppugnetur regnum Dei, non prætereunda sit, sed adhibenda imprimis ea quæ verbis & prædicatione veritatis, ac pijs ad Deum precibus, & monitis, literisque suscipitur defensio; tamen securior illa est, quæ ipsa etiam contra gia venenati sermonis excludit. quæ cum præstari verbo solo non poterit, aut solius Ecclesiasticæ disciplinæ seueritate; erit profectò gladij secularis educatione præstanda. non quòd Dei verbum atque Euangelium, in seipso semper firmissimum, eiusmodi defensionis

sionis indigeat; sed quia homines indigeant, ne vide-
 licet hoc ipsum Dei verbum eripiat, ac
 pro salutari doctrinae cibo, virus perniciosi substitua-
 tur erroris. Qui autem propriam ac praecipuam reli-
 gionis veritatemque defensionem in usu gladii sitam
 arbitretur (cum ea subsidiaria tantummodo, atque sub-
 feruens rationi & sermoni defensio sit) ita fallitur in
 genere defensionis proprio atque primario, ut olim
 tyranni Principesque Gentilium; qui cum sentirent
 nihil esse in rebus humanis religione praestantius,
 eamque summa vi oportere defendi, uti in ipsa reli-
 gione, sic & in ipsa defensionis propria ratione falle-
 bantur. Defendenda enim religio est (inquit Lactan-
 tius) non occidendo, sed monendo; non saevitia, sed
 patientia; non scelere, sed fide. Illi autem cum nihil
 ratione valerent, & idola sua, deorumque multitudi-
 nem defendere disputando erubescerent, saeviendo
 & trucidando superare contendebant. Ecclesia vero,
 penes quam praecipua propriaque religionis propu-
 gnandae facultas est, contra errorem, ratione; contra
 stultitiam, sapientiae; contra impietatem, pietatis; con-
 tra furorem & vim, patientiae armatura munitur. nec
 tamen subsidia sua negligens, Christianorum etiam
 Principum, hoc est, mater filiorum suorum, opere im-
 plorat. Quamvis enim regnum Dei non sit de hoc
 mundo, tamen quamdiu in mundo versatur, & com-
 muni cum ceteris hominibus mortalitatis conditione
 tenetur, multis eget mundi rebus ad sui conseruatio-
 nem. Alioquin si, quonia de hoc mundo non est, mun-
 danis non debet uti praesidiis, neque igitur cibo &
 potu, neque domiciliis, neque affinitatibus & cogna-
 tionibus, neque ciuitatibus, & ciuitatum legibus, alijs-
 que rebus ad mundi huius figuram pertinentibus uti
 debeat. omnia enim haec de hoc mundo sunt, cum
 tamen regnum Dei non sit de hoc mundo. Licebit &

hoc ex vnius Apostoli exemplo æstimare, qui ad regnum Christi pertinebat, & iam, quatenus Christi feruus, de hoc mundo esse desierat. Ille ergo nunquam propterea mundi præsidis sibi vtendum esse putauit ad sui defensionem? Nonne & Cæsarem appellauit, & militem armatum, à quo deduceretur, accepit? Neque verò id fecit vt seipsum sibi temporaliter, sed vt alijs, quibus adhuc in regno Dei ministerium eius necessarium erat, conseruaret. Quid igitur illa Pauli, non vt hominis vnius, sed vt Apostoli Christi, multisque adhuc vsui ad salutem æternam capeßendam futuri, nisi regni Christi existimanda est fuisse defensio? vt enim quæ Regis, eadem regni defensio est; ita defensio tanti Apostoli, profectò ad regni Dei defensionem protectionemque pertinebat. Neque verò ad hoc Christus protulit, regnum suum non esse de hoc mundo, vt significaret, suum regnum præsidis secularibus nunquam oportere defendi; sed vt ostenderet, quamuis Rex esset, nihil tamen esse mirandum, si non seculi regum more, præsidio militari stipatus, præsertim inter hostes, incederet. Non enim regnum suum eius esse rationis & conditionis, cuius sint regna mundi. Quod si ita esset (quemadmodum Pilatus nullam aliam regnandi rationem animo facile concipiebat) tunc (inquit) ministri mei decertarent pro me, ne traderer Iudæis. Sed regnum meum non est quale huius mundi. humilitatem præ se fert, non potentie ostentationem; mansuetudinem, non terrorem: nec sunt Ecclesiæ ministri proprii, milites; nec arma, ferrum & lanceæ. Sed quamuis regnum Christi non sit de hoc mundo, & ideo neque eius propria defensio, quæ secularibus fit armis: tamen regnum huius mundi, quando reges Christiani sunt, officiosissimè religiosissimi neque regno Christi famulatur, vt quod proprijs sibi telis atque armis, quæ Dei sunt verbum & innocen-

centia

centia vitæ, contra gladiatorum impetus non posset esse defensum, alieno gladio protegatur. Sic enim mutua sibi præstant officia, regnum Christi & regnum mundi, quando inter sese cõsentiunt. Illud iustitiam & pietatem præstat; hoc tranquillitatem & pacem: illud protegit docendo & orando; hoc tuetur temporarijs armis cùm opus est, militando. Et ideo Bernardus hanc commendans confæderationem vtriusque regni, ad eamque conseruandam studiosè cohortans, iungant, inquit, se animis, qui iuncti sunt institutis: inuicem se foueant, inuicem onera sua portent. A t Sapiens: Frater adiuuans fratrem, ambo consolabuntur. Quòd si alterutrum se, quod absit, corroserint & morderint, nõnne ambo desolabuntur? Non veniat anima mea in consilium eorum qui dicunt, vel imperio pacem & libertatem Ecclesiarum, vel Ecclesijs prosperitatem & exaltationem imperij nocituram. Non enim vtriusque institutor Deus, in destructione ea cõnexuit, sed in ædificationem. Et infra, Vtrumque, inquit, interesse Cæsaris constat, & propriam tueri coronam, & Ecclesiam defensare. alterum Regi, alterum Ecclesiæ conuenit aduocato. Hæc Bernardus epistola ducentesima quadragesima tertia, ad Conradum Regem Romanorum: & rectissimè omnino; cùm & Iustinianus ipse, de consensu & concordia Sacerdotij Imperijque loquens, non dubitarit eam Symphonix verbo commendare, Nouel. 42. Neque enim sic opponuntur regnum mundi & regnũ Christi, quomodo ciuitas Dei & ciuitas diaboli: sicut etiam non sic inter se contrarij sunt filij huius seculi & filij Dei, sicut filij Dei & filij diaboli. Filij enim huius seculi etiam homines sancti sunt, quamdiu faciunt quod Christus dicit in Euangelio: Filij huius seculi nubunt & tradunt ad nuptias. Non enim ex iniquitate filij huius seculi nuncupantur; sed ex figura mundi huius,

*Bernardus
Epist. 243.*

secundum quam & ipsi transeunt, & nunquam in eodem statu permanent. Sic regnum mundi siue seculi huius, non sicut ciuitas diaboli, ex peccato dicitur, sed ex necessitate quodam, verumtamen transitorio, fluxuque rerum humanarum statu. & ideo quamuis ciuitates duæ, vna Dei, altera diaboli; vna sanctorum, altera iniquorum, semper inter se voluntatibus studiisque contrariæ sunt, & pacem habere non possunt (prudencia enim carnis, quæ diaboli ciuitatem constituit, inimica Deo est, neque subiecta illi esse potest) tamen regnum mundi & regnum Christi possunt inter se non esse contraria, sed alterum alteri coherere, & illud huic amicum & subiectum esse. Quod enim extiterunt Reges Babyloniæ, sub quibus illius temporis fideles seruebant, qui ex eorum occasione commouit, quibusdam miraculis cognoscerent & colerent, colloquerent vnum verum Deum, qui vniuersam condidit creaturam, pro quibus illi, quamuis ab ijs captiui tenerentur, orare iussi sunt, & in eorum pace pacem sperare, ad gignendos filios, & domos ædificandas, & plantandos hortos & vineas: hoc totum figuratè significabat Ecclesiam Christi (inquit Augustinus) seruituram fuisse sub Regibus seculi huius. dicit enim Apostolica doctrina, vt omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, & vt reddantur omnibus omnia: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, & cetera quæ, saluo Dei nostri cultu, constitutionis humane Principibus reddimus. Ex cuius captiuitatis occasione, ipsi etiam terreni Reges, desertis idolis, pro quibus persequebantur Christianos, vnum verum Deum, & Christum Dominum cognouerunt & colunt, pro quibus Apostolus Paulus iubet orari, etiam cum persequeretur Ecclesiam. Sic enim dicit: Obsecro itaque primum fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro Regibus, pro omnibus hominibus,

Cap. 21. Libr.
de Cuth rudib.

1. Tim. 2.

nibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt securam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & charitate. Itaque per ipsos data pax est Ecclesiæ, quãuis temporalis tranquillitas temporis, ad ædificandas (spiritualiter domos, & plantãdos hortos & vineas. Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace Regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus: Dei agri-^{1. Cor. 2.} cultura, Dei ædificatio estis. Hactenus Augustinus. Itaque si Reges mundi adhuc Ecclesiæ & regno Dei infesti sunt propter suam infidelitatem: orandum pro illis est, vt conuersi protegant, quos auersi premebãt. Sin erunt Reges, vt modò sunt, Christiani: orandum pro illis erit, vt Domino seruiant in timore & tremore, non solùm vt homines, verùm etiam vt Reges: nec ad id modò, ne regia ipsorum maiestas lædatur, verùm etiam, multoq̃ue id magis, ne diuina maiestas profanorum sacrilegis & blasphemis linguis offendatur.

CAPVT VI.

*Quid sit quod beatus Paulus ait in posteriore ad Corinthios:
Non quòd dominamur fidei vestræ.*

PRODV CIT annotatio tua & illum Pauli locum, ex capite primo posterioris ad Corinthios: Non quòd dominamur fidei vestræ. Inde colligi vis, neminem cogendum credere; præsertim quia ad eum Pauli locum ex Ambrosij commentario Erasmus Roterodamus annotarit, fidem liberam esse, dominium necessitatis. Vellem Erasmi annotationem inspexisses attentius: animaduertere ex ea potuisses, non loqui Paulum de ea dominatione quæ exerceatur ad introducendam, seu extorquendam fidem: nam & fideles erãt Corinthij, quos dicit Apostolus fide stare; & si id nõdom fuissent, quænam illa Pauli potuisset esse dominatio, vt fideles fieret? quid sibi in eos iuris, qui adhuc
foris

foris essent, vlturpare potuisset? Sed de ea loquitur dominatione, quæ ob susceptam exerceretur fides, tanquam in subditos, & ratione professionis obnoxios. Nec ad eam respicit seueritatẽ, quæ in causa fidei versetur, sed ad eam quæ adhibeatur corrigendorum vitiatorum gratia: qualem in Corinthium incestum exequit, quem nemo dicere potest non fuisse puniendum. Sed quoniam ea res poterat malignè traduci, quasi in Christianos, ratione fidei subiugatos, dominationem & tyrannidem quandam Paulus assumeret; Ideo non veni, inquit, vltur Corinthum, parcens vobis. neque verò hoc dico dominantium & imperatorum seculi more, quasi ad vos subigendos & contristandos, pro arbitrio mihi sumam in vos potestatem; sed adiutores sumus gaudij vestri. vestris, inquit, studemus commodis, non auctoritatem & potestatem in vos nostram ostentamus fastu dominantium. Quod & alibi prohibetur. velut cum Petrus ait in epistola: Non sicut dominantes in cleris; sed forma facti gregis ex animo. & Christus ipse in Euangelio, Reges, inquit, gentium dominantur eorum: vos autem non sic, sed qui maior est vestrum, fiat sicut ministrator. Quibus locis, non superior à regno Dei, hominum potestas remouetur non ij qui præ sunt, regere, præcipere, & minari interdum ac metum incutere prohibetur: vnde enim alibi qui illæ ad eosdem Corinthios minæ, Vultis in vnguentam ad vos? vnde Corinthij qui peccarat, tam acerba illa tractatio, vt metui posset, ne abundantiore tristitia absorberetur? Nec verò solus Apostolus talem fideles habebat gubernandi potestatem: sed & alij quos Ecclesijs præfecerat; de quibus dicit, Obedite præpositis vestris, & subiaceate eis. & Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur. & Attendite vobis, & vniuerso gregi, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine

ne suo. Et rursus cùm scribit ad Titum : Ideo reliquit Crete, vt ea quæ defunt, corrigas, & constituas per civitates presbyteros. Quod enim solum putes Christum ita præesse regno suo, vt nullis hominibus vicariam præfecturam & gubernationem eius commiserit, nullique (vt tuis viar verbis) alteri id regendum mandauerit, sed in ea potestate sint omnes æquales; multum in eo Scripturis aduersaris : in quibus præter ea quæ modò produximus, leguntur illa apud Ioannem Petro dicta, de pascendo regendoque vniuerso Domini grege. Neque enim illic solum est verbum, *vosque*, id est, pasce, siue ale : verumetiam, *piscine*, id est, rege; quemadmodum id ipsum diligenter tuus Erasmus annotauit. Ideoque diuus Chrysostomus libro secundo de Sacerdotio, hinc Petrum asserit omnibus etiam Apostolis præfectum, quem idcirco Apostolorum Principem vocat. neque eam quæ illic significata est Petri præfecturam in oues Christi, ad vnum dumtaxat Petrum; verumetiam ad successores eius pertinere demonstrat. Nec tamen propterea Christus gloriam suam alteri dat, quod ex Isaia profers puerili conatu euertendi regiminis Ecclesiastici. Sic enim nec reges esse poterunt, nec imperatores, ne ille suam gloriam alteri communicet : quia non solum Ecclesiam suam; verum etiam mundum regit Christus vniuersum. ac sicut Rex ipse est regum, & Dominus dominantium; ideoque non reges tollit, sed regit: ita pastorum Ecclesiæ, rectorumque Princeps est, non rectores, pastoresque, vicarios tollens; sed stabilis ac dirigens, quo suo munere probè fungantur. Denique non ait Christus, Nemo sit inter vos maior, sed, Qui maior est, inquit, vestrum, fiat sicut ministrator. Quibus verbis, cùm maiores, id est, superiores ac præfectos aliquos inter eos demonstrat esse futuros, tum vitium corrigit, quod potestati superiori frequenter adheret: quo fit vt ij qui præ sunt,

præ sunt,

præfunt, sæpenumero quid quantumque possint in
 subditos, ostentare per summam vanitatem plus gestiant,
 quam prodesse curent. Qualis erat ille diui Ioannis in
 epistola notatus Diotrophes, qui amabat primatum
 gerere inter suos, neque fratres arrogantia tumidus
 suscipiens, & eos qui suscipiebant, de Ecclesia eiciens.
 præesse ergo volebat, non prodesse. Quod vitium am-
 bitionis cum esset familiare Genti principibus, voluit
 id Christus, humilitatis magister, à Christianis præfe-
 ctis cuiuscunque ordinis essent, procul abesse: ut cogi-
 tarent sibi creditam esse præfecturam, non propter se-
 ipsos, hoc est, suos honores, propriaque & priuata com-
 moda; sed propter subditorum utilitatem & salutem,
 ut patres, ut directores, ut adiutores ac ministros se
 esse, non dominos, meminissent. exemploque beati
 Apostoli, suum ministerium honorificarent Ecclesia-
 stici potissimum præpositi: ministerium, inquam, suum,
 non dominium, ut ait diuus Bernardus. Namque in
 hoc dominandi verbo nescio quid sonare vitiosum,
 ipse etiam orbis Imperator Augustus Octavianus ani-
 maduertisse visus est, cum se vetuit, teste Orofio, ap-
 pellari dominum, qui vellet parens & moderator ha-
 beri. Et Marius (quomodo eum loquentem Salustium
 inducit) qui reprehensus quorundam à Romana nobi-
 litate Imperatorum vitij, maximeque arrogantia ta-
 xata, dicit hoc esse dominum, non imperatorem age-
 re. An hæc ita ab illis dicta sunt, quia censerent, nulla
 se præditos esse excellentiore potestate? aut nulla in-
 terdum seueriore disciplina milites coercendos? quid
 hoc existimet? sed id agebant, ut ad subiectorum vili-
 tates, & commoda publica, præfecturas & imperia re-
 ferri ac spectare debere declararent. Quocirca à præ-
 fectura, maxime ea quæ geritur à Christianis, siue se-
 cularibus, siue Ecclesiasticis magistratibus, tyrānis ab-
 sit, procul sit ambitio, & vanitas, & turpis quæstus

Epistola 42.
 & 127.

avaritiæ; sed nunquid leges salutare? nunquid disciplinæ rigor, cum eum publica postulabit utilitas? An propterea inter milites discursandi & suos ordines non seruandi, inter ciues quiduis pro libidine patrandi, inter Christianos quodcumque in mentem venerit de religione profitendi probanda libertas erit? Hanc Paulus pati potuisset libertatem, qui tam sedulo præcipit, ut ea quæ tradita ipsis essent, custodirent? qui aliud Euangelium recipi à suis noluit, etiam si Angelus de cælo descendens, illud protulisset? qui Galatas, propterea quòd declinassent, quamuis Iesu Christi professionem non deseruerant, increpatione tam graui, insensatos, & errore fascinosos appellauit? qui declinari voluit eos fratres, qui dissensiones & offendi-
cula seminarent, qui que per dulces sermones & benedictiones seducerent corda simplicium? qui Corinthios epistola priore ut carnales reprehendit, & obiurgat, quòd ex ijs alius diceret, Ego sum Pauli; alius, ego Cephæ; alius, ego sum Apollo? Illos ergo cum accu-
tisset, propterea que scissuras inter eos esse dicat; si nunc audiret alios dicentes: Ego sum Caluini; alios, ego Lutheri; alios, ego Brentij; hósne, vocibus animisque in religione discordes, ad vnã Christi Ecclesiam, vnãque filiorum Dei societatem, sine correptione pertinere pateretur? Quamuis enim beatus Apostolus non dominaretur credentibus per vanam suæ potestatis ostentationem, facile que per incredibilem humilitatē sese omnibus aliis tanquam ministrum substerneret: tamen cum quid admissum esset quod repressioe & castigatione indigeret, tum demum eminere suam volebat potestatem, ob eum planè finem, propter quem illam acceperat, hoc est, ad ædificationem & reparationem, non ad destructionem. Sic debent (inquit Haymo) prælati agere: quos vident concordare sibi in bona conuersatione, non debent se illis præferre, sed

*In cap. i. po-
ster. ad Corint.*

coequa-

coequare: quos autem à via rectitudinis vident deviare, in illos debent auctoritatem & potetiam suam prae-posituram ostendere. Quod utrumque Petrus ostendit in Cornelio & Anania: humilias se erga Cornelium, & solo verbo Ananiam cum vxore perdens. Hac ille, ut opinor, ex diuo Gregorio desumpserat, cuius verba sunt: Paulus bene agentibus fratribus praelatum se esse nesciebat, cum diceret: Non quia dominamur fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudij vestri: atque illico adiunxit: Fide enim statis. Ac si id quod protulerat, aperiret, dicens: Ideo non dominamur fidei vestrae, quia fide statis. Equales enim vobis sumus, in quo vobis stare cognoscimus. Quasi praelatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret: Facti sumus sicut paruuli in medio vestrum. Et rursus: Nos autem serui vestri per Christum. Sed cum culpam, quae corrigi debuisset, inuenit: illico magistrum se esse recoluit, dicens: Quid vultis in virga veniam ad vos? Summus itaque locus bene regitur, cum hic, qui praest, viri potius quam fratribus dominatur. Sic Gregorius. Ex quo & illud promptam habet intelligentiam, quod apud Isaiam scriptum est capite vndecimo, de Ecclesiae Christianae pastoribus: Et puer paruulus minabit eos: id est, docet ac reget. Quid enim illud est, nisi quod beatum Augustinum dixisse meminimus: Facti sumus sicut paruuli in medio vestrum? Sunt enim tanquam paruuli, qui praesunt, sed erga eos, qui deposita priore ferocia, in milites modestique effecti sunt; ut possit lupus cum agno, & pardus cum haedo commorari, sicut eodem loco Propheta significat.

Parte 2. Pa-
stor. cap. 6.

CAPITULUM

CAPVT VII.

Quid apud Ifaiam significet, quòd porta Hierufalem pateant iugiter: & quòd fit referendum, quòd in ædificatione templi Salomonis nullus malleus, nulla securis, aut ferramentum auditum est.

ECCLESIA (inquis) Dei aperta est. Deus finit vnumquemque ingredi & egredi, Ifaiæ sexagesimo. Ibi nulla vis est nec discordia. quod antè per figuram declaratum est, dum in ædificatione templi Salomonis nullus malleus, nulla securis aut ferramentum auditum est: sed ibi est charitas & concordia, gratia, pax & misericordia apud omnes suos filios, apud populum Euangelicum, & noui Testamenti: de quo Esaias Propheta præcipuè, & sacra Scriptura noui Testamenti excellenter testatur.] Hæctu, magna quidem diligentia vndecunque corradens quæ pro tuo instituto faciant; sed quàm misera & debilia sint tuæ causæ firmamenta, non attendens. Neque enim quia pater filium egredi finit, idcirco egressum regredi subinde non compellit: aut nunquid tibi transfuga puniendus non esse videbitur, propterea quòd sua castra vltro deseruit, & ad hostem, nemine cohibente, transfugit? Portæ autem Hierufalem, siue Ecclesiæ, sicut scriptum est apud Ifaiam, patere dicuntur iugiter, & neq. noctu neque interdiu claudendæ: sed ad quid? vt adferatur ad te (inquit Propheta) fortitudo gentium, & reges earum adducantur. gens enim, & regnum quod non seruierit tibi, peribit. Portas ergo Ecclesiæ patere Propheta significat ad ingrediendum: tu eas spectare maluisti apertas ad effugiendum: nec ad effugiendum modò, verum etiam ad foris liberè & sine impedimento, quamuis cum pernicie, remanèdum. Et tamen portæ Ecclesiæ patere intelligendæ sunt, non ad damnationem, sed ad salutem: non ergo ad hoc vt quis exeat,

z

quam

quamuis aliquos exire contingat : sed ad hoc ut in Ecclesiam homines recipiantur ad curationem & protectionem ; qui foris remanebant, in deuotionem bestiarum agri. Quod periculum tantum tamque certum extra Ecclesiam est, ut pia mater etiam compellendo & verberando quosdam ei conetur eripere, omnibus propterea suas portas aperiens : quoniam nec redire compelleret, nisi & his, quibus coactio adhibetur, suas portas habere vellet apertas. Sunt autem aliqui, quos expelli oporteat, cum intus tolerarentur prius ; atque ad hoc quoque patent Ecclesiae portae, quoniam ad salutem ipsa refertur eiectio : quemadmodum beatus Apostolus docet de Corinthio satanae tradendo in interitum carnis ; ut spiritus saluus esset in die Domini. Expelluntur ergo corrupti, ut redeant correcti ; eijciuntur superbi, ut recipiantur humiliati. quod si eiecti ceruicem obdurent, malintque rebellare quam redire : tunc repellendi quidem erunt, eorum etiam, cum res postulabit, ministerio, de quibus in eodem Isaia capite legitur : Et aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi. Verum tamen nec propter eos claudendae erunt Ecclesiae portae : quia non per ostium intrare conantur haeretici, sed aliunde irrumperere, sicut fures & latrones. Cum ergo hi sint gradus, illaque hominum differentiae, ut alij intrare cupiant, alij compelli debeant : & item alios expelli, alios repelli necesse sit : nullus ex ijs hominum gradus est, propter quem non possint aut debeant portae Ecclesiae iugiter patefactae retineri. Sunt ergo aperta iugiter Ecclesiae portae, ut quae quoslibet aduentantes excipere parata sit, nec loci laborans angustia, nec bonorum, quae largiatur, penuria deficiens. Sed quod idcirco putes apertas, ut impune abire liceat, forsitan remanere ; id verò est in quo permultum hallucinatis : sicuti & in eo sanè quod adiungis de aedificatione

templi Domini, in qua non sit auditus mallei sonitus, aut securis, aut ferramenti cuiusquam. Cùm enim circa illud Salomonis typicum templum duo consideranda sint; alterum ipsa comparatæ materiæ præparatio, cuiusmodi est cæsis lignorum, eorumque dolatio, & expolitio lapidum, atque quadratio, aliaque eius generis; alterum verò, ipsa materiæ præparatæ collocatio & compositio, ad perfectam templi formam excitandam: prius quidem illud, huius vitæ est mortalis: in qua, vt Ambrosij verbis vtar, cæduntur superflua lapidum nostrorum, & aspera leuigantur: ideoque ex lapidibus impolitis & rudibus altare Domini cõstruitur. posterius autem, beatæ, quæ futura est, immortalitatis erit. Tunc enim demum expoliti prius hîc lapides, & tusionibus pressurisque variis coaptati, suis disponentur locis, solius manu Dei, ad illius gloriosæ ciuitatis stabilitatem æternam. Idcirco enim significantissimè dictum est, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificatam esse domum: cùm hîc neque perfecti omnes sint lapides, & multa plerisque supersint, quæ ipsa detrahat contusio atque dolatio. Hîc ergo materiæ præparatio est, vbi operariorum ingens multitudo, vbi labor varius onera portantium atque latomorum, vbi & securis, & malleus, diuersique generis ferramenta: illic verò sine labore, expeditissima tranquillissimaque dispositio & collocatio lapidum perfectorum. Sensum hunc aperiens diuini illius sacramenti diuus Gregorius, breuiterque nobis vtriusque rei à nobis commemoratæ significationem exprimens, ita scriptum reliquit, tertia parte sui Pastoralis, admonitione decima quarta. Dicendum, inquit, est agris, vt si cælestem patriam suam esse credunt, necessariò in hac labores, velut inter alienos patiantur. Hinc est enim quòd lapides extrà tumsi sunt, vt in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur:

*Lib. 3. Regum,
cap. 6.*

*Lib. 2. in Luce
cap. 31.*

*Greg. 3. parte
Past. adm. 14.*

quia videlicet nunc foris per flagella tundimur, ut in-
 tus in templum Dei postmodum sine disciplina per-
 cussione disponamur. quatenus quicquid est in nobis
 superfluum, modò percussio relectet: & tunc sola nos
 in aedificio concordia charitatis liget. Haëtenus diuus
 Gregorius. Meminisse autè debueras & alterius aedi-
 ficationis, qua postea Hierusalem instaurata est. magis
 enim ea res corruptarum per hæreses Ecclesiarum in-
 stauracionem adumbravit. *Quinam autè ille instau-
 randi modus? Media (inquit) pars iuuenum eorum*
faciebat opus, & media parata erat ad bellù, & lancea,
& scuta, & arcus, & lorice, & principes post eos in omni
domo Iuda aedificantium in muro, & portatium one-
ra, & imponentium. Vna manu sua faciebat opus, &
altera tenebat gladium. aedificantium enim vnusquis-
que gladio erat accinctus renes. Vbi præter verbi Dei
gladium, quo quisque aedificatium erat accinctus, alia
quoque præsidia omnis generis, ad Ecclesie defensio-
nem necessaria non inuitus accepero.

CAPVT VIII.

*Quamquam ad interiorē religionem cogi voluntas non
 possit, tamen cohiberi ab impietatis exercitiis,
 & ad exteriora quadam religionis exer-
 citia cogi non inutiliter homines posse.*

PORRO libera fides est, ut dicis; neque necessita-
 tis, sed voluntatis res est, quemadmodum habet
 Ambrosij commentarius. Quis enim est, qui quem-
 quam salubriter credere posse putet inuitum? Ideoque
 si quis dominandi vitio vim adhibens, vel inuitos &
 coactos in interiore illa animi religione continere co-
 netur, fallitur omnino. Neque enim ut pedibus pro-
 gredi, ita etiam credere & amare possumus inuiti. ve-
 rissimeque Lactantius ait, nihil esse tam voluntarium,
 quam

quàm religionem: in qua si animus sacrificantis auer-
sus est, iam sublata, iam nulla est. Sed adhibetur tamē
metus interdum, qui, iuuante Deo, volūtarios efficiat,
qui pigros extimulet, qui noxia vincula rumpat, qui
cogat salutē suā maturē prospicere, qui seriō discuti
faciat causam eam, propter quam metus infertur. Si
enim vel ad suscipiendam, vel ad retinendam animo
firmiūs pietatem nihil timor conduceret; non ille in-
cussus esset morte Ananiæ & Sapphiræ; non spiritus
seruitutis in timore præcessisset, qui liberam introdu-
ceret charitatem, per quam filij clamant, Abba Pater.
Istoque modo cogi posse homines ad fidem atque iu-
sticiam, non est ambigendum. Putas enim, vt diui Au-
gustini te verbis alloquar, neminem debere cogi ad
iusticiam, cū legas patrem familias dixisse seruis:
Quosunque inueneritis, cogite intrare? cū legas
etiam ipsum primò Saulum, postea Paulum, ad co-
gnoscendam & tenendam veritatem, magna violentia
Christi cogentis esse compulsū? Ideoque, vt idem
scribit epistola quinquagesima, Theodosius Impera-
tor religiosus & pius, cognita Circumcellionum sæui-
tia in Dei maximè Sacerdotes, maluit piissimis legi-
bus, illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos
qui contra Christum Christi signa portarent, ad vni-
tatem Catholicam terrendo & coercendo redigere,
quàm sæuendi tantummodo auferre licentiam, &
errandi & pereundi relinquere. Est interim verissimū,
dum solus vrget animum metus, veram nō posse esse
religionem, sicuti nec iusticiam veram, ideoque sicuti
valde aberraret à vero, qui iusticiam putaret esse in ijs
officiis quæ extorquentur ab inuito: ita & is qui in
eiusmodi operibus censeret positam esse religionem.
Ex quibus illa intelligi possunt Tertulliani ad Scapu-
lam, quem nobis objicit: Religionis non est cogere re-
ligionem, quæ sponte suscipi debeat, non vi; cū &

Cap. 10.

hostiæ ab animo lubenti exoptulentur. Et illud Lactantij, libro quinto, cui de iustitia titulus est: Non est opus vi & iniuria, quia religio cogi non potest. His enim illi verbis id tantum significant, neminem cogi posse ad interiorē & veracem Dei cultum, tanquam ea queat esse religio, quæ deferatur ab inuito. Qua in re peccabat Gentilitas, quæ sacrificia impia supplicijs extorquebat, nec considerabat gratum esse hoc dijs non posse, quod non voluntatis offerret deuotio, sed animo abhorrente, sola manus exhiberet. Vnde Tertullianus subiungens, ita inquit: Et si nos compuleritis ad sacrificandum, nihil præstabitis dijs vestris. ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt: nos autem ad religionem neminem sic cogi volumus, quoniam religiosus esse, coactus & inuitus nemo potest, resque ea omnino per seipsam impossibilis est. Nemo enim ad amorem cogi, aut spem, aut fidem, aut deuotionem potest: quod harum rerum ea sit ratio & natura, vt nisi à volentibus & cupientibus præstari nõ possint. Quare non religionis est, sed magnę dementiæ, religionem cogere, quæ per rerum naturam cogi nequit. Verum tamen si religionem non cogimus, sacrilegia interim, quæ contra eam fiunt, punienda iudicamus: multumque ista differunt, ad certam quampiam cogere religionem ac fidem, & noxij erroris exercitijs nullam in Republica tribuere libertatem. Deinde, quamuis ad interiorē illam pietatem, vbi propriè fides atque religio est, cogi voluntas non possit: tamen ad exercitia quadam veræ religionis cogi quis potest, quæ, etsi aliquamdiu facit inuitus, potest tamen eo sensim perducere, vt lubens faciat. Neque hinc nobis Tertullianus & Lactantius aduersantur, qui Gentiles reprehendunt, quod ad impia sacrificia compellerent. quippe in illis cum fierent ab inuitis, neque mens falsis dijs grata esse poterat offerentis, & quod agebatur, per seipsum erat

erat impium. At in his Ecclesiæ sanctis exercitijs, licet mens agentis solo pœnæ metu displiceat; tamen opus quod agitur, per seipsum bonum, potest vtilem consuetudinẽ inducere. Neque enim, si qui sunt qui bona quædam inuiti, & eam ob rem non bene faciunt, dicendum ijs est, vt ea non faciant: immo verò vt bonam teneant consuetudinem, erunt adhortandi. Discant enim paulatim lubentes facere, quod prius inuiti grauatimque faciebant. Idcirco beatus Augustinus, timoris seruilis vtilitatem ostendens, ad introducendam iustitiam, seu charitatem, quæ liberos facit, ita scriptũ reliquit sermone decimotertio de verbis Apostoli: Qui adhuc ideo bene agit, quia pœnam timet, Deum non amat; nondum est inter filios. vtinam tamen vel pœnam timeat! Timor seruus est, charitas libera est: & vt sic dicamus, timor seruus est charitatis. ne possideat diabolus cor tuum, præcedat seruus in corde tuo, & seruet dominæ venturæ locum. Fac, fac, vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. veniet dominus, & seruus abscedit: quia consummata charitas foras mittit timorem. Sic Augustinus. Quãuis igitur ad ea quæ per se ipsa vitiosa sunt, neque bene fieri vnquam possunt, cuiusmodi est sacrificare idolis, nemo cogendus sit: at tamen ad ea quæ rectè & piè fieri possunt, utilis est interdum ipsa compulsio. velut ad ieiunandum Ecclesiæ more, ad abstinendum ab opere seruili Festis & Dominicis diebus, ad piarum institutionum & scholarum frequentationem, ad decimarum persolutionem, aliaque eiusmodi, quæ in Ecclesia Christiana fieri solita sunt. In quibus bonis exsequendis, etsi non ab omnibus proficietur eò, vt tandem illa ipsa quæ prius inuiti fecerant, lubentes religioleque faciant; tamen & ille quorundam erit ex consuetudine fructus, cum ad eã præsertim doctrina & adhortatio salutatis accesserit: & ceteri qui permanebunt

nebunt duriores, successores saltem suos & filios, qui in Ecclesiæ gremio erudientur, habitui sunt molliores. Quod ipsum & in Hebræis affligendis compellēdisque aliquando spectauit diuus Gregorius; vt videre est libro quarto Registri, epistola sexta, vbi suadet illorum possessiones imminui, quo sic adducerentur ad Christum. Quia etsi ipsi (inquit) minùs fideliter veniant; hi tamen qui de ijs nati fuerint, fidelius baptizantur: aut ipsos ergo, inquit, aut illorum filios lacramur. Et Carolum Magnum pientissimum Imperatorem, propagandæque religionis studiosissimum, hæc eadem induxit consideratio, vt Saxonibus bellum indiceret; belloque subiugatos, efficeret omni ratione Christianos.

Nota Lector,

Duobus modis intelligi posse coactionem ad fidem: vno, vt proposito, Ad, significationem habeat rei cum coactione coniuncta. Sed nemo cogitur ad fidem, quia nemo coactus credit, quamuis possit aliquid quod ad religionis exercitium pertineat, coactus facere. Alio modo, vt coactionis finem, seu compellentis intentionem significet. Sic rectissime docetur cogi aliquos ad fidem, quia panarum minis agitur hoc, vt vera fides animo recipiatur, vexatione intellectus dante. Hoc modo hæretici & schismatici compelluntur intrare, qui in vias & sepes abierant, sicuti apud Lucam cap. 14. tertio demum loco atque ordine vocatorum, seruo legitur esse mandatum. Sic enim iure coguntur tenere quod semel susceperunt, & implere quod promiserunt. At infideles qui nunquam intrarunt, quamuis reneantur proposita sibi prædicationi Euangelij obedire, non tamen directe ad eam suscipiendam cogi possunt, vt qui in eo neque Ecclesiæ subiecti sint, neque Principibus Christianis. indirectè tamen possunt per iusta grauamina qua illis, in quantum principibus obnoxij sint, imponantur præ aliis. Eaq; ratione conciliabuntur Decretum Theletani 4. Canone 55. De Iudeis infidelibus non cogendis, & Gregorij, De grauandis, quod hic memoratur.

CAPVT IX.

*Caroli Magni laborem in subiugandis propter religionem
Saxonibus, per calumniam sugillari.*

NAM quòd tu tanti viri ita sugillas factum, vt dicas bello victos Saxones, & nulla adhibita institutione baptizatos, simul atque rebellandi facultas obuenerat, qua facilitate Christianam religionem induerant, eandem exuisse: id vel historiam te non legisse, vel, si legeris, mentiri te impudenter maluisse, quàm vera loqui, demonstrat. Carion enim ille vester (vt Scriptores Catholicos præteream) libro suorum Chronicorù quarto, scribit his planè verbis [Carolus Magnus, deuictis inter initia belli Saxonibus duobus prælijs, paulatim progressus, vt de vero Deo gens Saxonica rectè doceretur, & assuefieret ad veram Dei inuocationem, cuius rei causa bellum tantum susceperat, destruxit, & sustulit idola, in alijs locis alia, ad quæ fiebant concursus: & condidit ecclesias, quarum curam & gubernationem commendauit Episcopis, viris pijs & sanctis. Primò ultra Visurgin occidentem versus, peculiarem Episcopum collocauit, Osnaburgi citra Visurgin, alium, in oppido quod nominat historici. *Selnigstet*, vnde postea sedes Episcopalis translata est Osterwigum: & inde Halberstadium. At memor dicti Esaiæ, Reges erunt nutritores tui, Ecclesijs attribuit certos redditus: quibus Episcoporum & ministrorum Ecclesiæ, & aliæ pauperes familiæ alerentur.] Et alio loco libri eiusdem: [Denique, inquit, foundationes veterum Collegiorum, quæ tunc doctrinarum scholæ erant, ostendunt eum iudicasse ad Principis officium pertinere, curare vt doctrina Ecclesiæ, & aliarum honestarum artium propagetur, & rectè doceantur homines.] Hæc ille. Ad cuius historiæ fidem si tua verba non dedigneris expendere, reperies quàm aut incon-

fideratè aut malitiosè scripseris, Saxones nulla ad-
 hibita institutione baptizatos. Non fuit ea prudentif-
 simi Christianissimiq̃ue Imperatoris barbaries, quæ
 Gentilium olim Imperatorum: vt quemadmodū illi,
 homines Christianos furore quodā ad impia sacrifi-
 cia rapi iubebant, ita hic, non adhibita prius institu-
 tione, exploratūsq̃ue, quoad fieri pōset, animis, ad ba-
 ptismum suscipiendum compelli præciperet. Bap-
 tizandorum cura committebatur Episcopis, qui verbo
 erudirent, monitis flecterent, mansuetudine & reli-
 quis vitæ exemplis commouerent. Quis enim nescit,
 vererem Ecclesiæ Romanæ fuisse morem, vt adultus
 nemo, nisi prius catechizatus, atque exorcismis purga-
 tus, & vltro professus, sacrum vitæ fontem adire sine-
 retur? Huius ergo moris neque Carolus ita fuit igna-
 rus, vt nulla prius adhibita institutione, homines ba-
 ptizari vellet, neque id, si fortè nescisset, passi fuissent
 Episcopi fieri. Si ad fidem, eiusmodi vis fuisset adhi-
 bita: episcopalis doctrina obuiam perrexisset, dixisset
 que (vtar enim diui Hilarij verbis ad Constantium
 Augustum, quibus tu malè intellectis abuteris) Deus
 vniuersitatis est, obsequio non eget necessario, non re-
 quirat coactam confessionem. non fallendus est, sed
 promerendus, nostra potius, non sua causa veneran-
 dus est. non possumus, nisi volentem recipere, ni-
 orantem audire, nisi profitentem signare. Propterea
 ergo Carolus paulatim progrediebatur, vt de vero
 Deo gens doceretur Saxonica, & assuefieret ad veram
 Dei inuocationem, idoneaque esset, quæ lauacro ba-
 ptismatis initiaretur. Idola tamen statim confringe-
 bantur, nec ea colendi fiebat libertas, non plus omni-
 no quàm adulteria aut fornicationes, aut homicidia
 veteri more perpetrandi. Ab his verò omnibus poten-
 tiæ metu cohibiti, & humiliores facti, ad institutionē
 quæ præbebatur suscipiendam, attentiores reddebantur.

Ac licet postremò non deessent qui fictis animis
 omnia suscipere, & alacritatem, vltro neamque sub
 Christo subiectionem callidè mentirentur: & ideo
 oblati occasionibus apertè resilirent atque rebella-
 rent, tamen compressis rebellionibus, defectionibus-
 que renocatis, tandem posteritas ipsa per aliquot se-
 culorum lapsus Christiana & Catholica permansit.
 hic illius tanti belli fructus fuit, hoc Carolus & votis
 audientibus, & summis laboribus atque periculis, ali-
 quando est consecutus. hoc tantum boni Saxonia re-
 manit, donec veniret Lutherus; qui bona religionis
 vitæ semina dissiparet ac perderet. Est igitur vtile
 bellum, religionis gratia susceptum. Est utilis quoque
 exercitia veræ religionis, cum pia institutione con-
 iuncta compulsio: quamvis quædam eiusmodi sunt,
 ad quæ nemo debeat admitti, qui reclamet, qui que in-
 nitum sese adigi ad ea suscipienda & peragenda signi-
 ficet. Cuiusmodi est sacrû Baptisma, celebratio Cæ-
 cæz Dominicæ, & omnino ceterorum susceptio Sacra-
 mentorum; quæ solis ijs ministranda sunt, qui ad ea
 apte præparati accedere videantur. Non enim potest
 Deus, aut Episcopus, nisi volentem recipere, nisi oran-
 tem audire, nisi profitentem signare, quemadmodum
 antea diui Hilarij verbis expressum est. Quæ verò ta-
 lia sunt, vt per ea nemo adhuc recipi significetur, aut
 signari, sed quæ eò viam quodammodo muniant, sen-
 timque disponant, qualia supra quædam recēsuimus,
 quæ consistant in abstinēdo ab ijs quæ impiè aut sce-
 leratè patrabantur, siue in agendis nonnullis quæ sa-
 lubrem habeant consuetudinem; talia ergo exigere &
 ab illis poterunt, qui interim non admodum ea sibi
 cordi esse præ se ferent. Satius quippe est ea seruari vel
 inuitis, quàm omnino non fieri. Potest enim utilis
 esse talis observatio, cum esset mortifera futura præ-
 termissio. Quis enim non melius esse censeat, vt Gen-
 tilis

tilis

732 DE CHRISTIANA LIBERTATE
tilis vel inuitus abstineat à sacrificando idolis, quàm
vt sacrificet? aut, vt vel inuitus quispiam templum aut
scholas adeat Catholicas, salubriter erudiendus, quàm
vt magistros erroris audire, & schismati communica-
re pergat, in æternum à Christo separandus? Qua de
causa, Iudæorum melior conditio fuit quàm Gentilium
quorum illi sub Lege erant, more seruatorum: hi sine le-
ge viuebant, licentia perditorum. Fuit enim vt illos il-
la Iudaica, licet seruilis & carnalis, obseruatio Legis,
quàm eiusdem aperta transgressio. Ideoque illi proprie,
hi longè fuisse dicuntur: propterea quòd illos cõue-
tudo seruandæ exterius Legis, veraci, quæ per gratiæ spi-
ritum est, obseruationi viciniore redderet: hos sceler-
ratè & impiè viuendi consuetudo longiùs remoueret.
Eam ob rem filius prodigus, qui Gentium personam
præferbat, vnus è mercenariis esse præoprauit: quo-
rum conditionem, quamuis Deo propter hæc terras
seruiebant, longè anteponebat suæ.

CAPVT X.

*Contra compulsionem impudenter nimis profertur
beatum Augustinum.*

ID CIRCO etiam beatus Augustinus non
quòd quisque cogatur, quàm quo quisque cog-
tur, attendendum esse dixit. Si enim bonum sit quod
agere quispiam compellitur, potest ea compulsio et
ctum habere salutarem: fierique potest, vt qui intra
compellebatur inuitus, postea repererit propter quod
se introisse lateret. Donatistis quidem ipsis quantum
legibus Principum terreri, & schisma metu deserere
atque ad Ecclesiæ Catholicæ communionem compelli
profuerit, testis est compluribus locis idem ille Augu-
stinus: qui tamen non nesciebat fidem voluntatis esse
non necessitatis: nec ignorabat, quod ipse docebat, no-

minem nisi volentem esse crediturum. Sed cum hoc
 probè teneret, tamen ad Ecclesiæ Catholicæ tanquam
 matris sinum compelli filios deferrores, atque ad eius
 utilem disciplinam adstringi, eò conferre id posse, ut
 animus quoque corrigeretur atque sanaretur, & ratio-
 ne perspiciebat, & Pauli exemplo, qui sic conuersus
 est, docebat, & experientia propè quotidiana com-
 probabat. Cumque perpetuò illud occinerent Dona-
 tistæ, inuitos ad veritatem non esse cogendos: erratis,
 inquit, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei, qui
 nos volentes facit, dum coguntur inuiti. Nunquid
 enim pœnitentiã Ninivitæ inuiti egerunt, quia id Rege
 compellente fecerunt? Iam enim Propheta iram
 Dei vniuersæ ciuitati, eam triduo perambulans, præ-
 nunciauerat. Quid igitur opus erat regio imperio, ut
 humiliter supplicaretur Deo, qui non intuetur ora, sed
 corda, nisi quia erant in eis quidam, qui nec curarent,
 nec crederent prædicta diuina, nisi territi potestate ter-
 rena? Hæc Augustinus, aliaque cõplura, libro secun-
 do contra Gaudentium. Qui & epistola 48. perspicuè
 docet, quàm vtile fuerit ad Donatistarum correctio-
 nem, cum doctrina terrorem adiungere. Si enim terre-
 rentur, inquit, & non docerentur, improba quasi do-
 minatio videretur. Sed rursus, si docerentur, & nõ ter-
 rentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad cape-
 lendam viam salutis pigrius mouerentur. Hæc ille, &
 alia consequentibus verbis eodem spectantia. Quo-
 circa non satis intelligo, qua vel imprudentia vel im-
 pudencia, vel studio fallendi eos qui Augustinum in-
 specturi non essent, iste nobis protulit ex libro secun-
 do Retractationum capite quinto, quod dicit ille se ali-
 quo in libro scripsisse, non placere sibi vllius secularis
 potestatis imperu schismaticos ad cõmunionem vio-
 lenter arctari: cum hoc ipsum ibi retractarit, subiūxe-
 ritque continuò, hoc sibi tunc non placuisse: quia
 non-

Cap. 17.

Lib. priore cõ-
 tra partem
 Donati.

*Lib. 1 Retract.
cap. 13.*

*Plinius in
Panegyrico.*

nondum expertus esset, vel quantum malieorum au-
deret impunitas; vel quantum eis in melius mutandis
conferre posset diligentia disciplinæ. Itaque & illud
retractavit, quod dixerat in libro de vera religione, ni-
hil egisse Christum vi, sed omnia suadendo & monen-
do. Non mihi occurrerat, inquit, quod vendentes &
ementes eiecerat de templo. Nec enim sic laudari vo-
luit Christus, quomodo homo quidam inter homines,
princeps ab homine subdito, humana potius adulatione
quàm veritate laudatus est, quod homines sic bonos
faceret, ne coëgisse videretur. Quod verò idem Augu-
stinus doceat, in errantes non esse sæuendum, quis
non protinus amplectatur? quis non statim animad-
uertat, quantum differant, pœnis propositis ad bonum
compellere, & sæuire? animum enim à cōmiseratione
alienū, sæuitia significat: ideoque non modò in erran-
tes, sed ne in facinorosos quidem vlllos, bono iudicio
vnquam sæuendum. Non enim iustitia crudeliter ex-
ercenda est, sed eo prorsus animo, vt qui eam exercet
in hominem, seipsum quoque hominem esse memi-
nerit. Non est prudentis (ait Seneca) errantes odire
alioqui ipse sibi odio erit. Cogitet quàm multum con-
tra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egre-
uiam desiderent; iam irascetur etiam sibi. Nemo, ut
quam, inuenitur qui se possit absoluerè, quique in
centem se dicat, respiciens testem conscientiam. Dicitur
hoc idem melius ex Euangelio, vbi Dominus ad
cusatores adultetæ ad sui considerationem reuocans
dicit: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam
lapidem mittat. nō quòd secundum Legem animadu-
uerti nollit in adulteras, sed quia vellet ipsos accusa-
tores & iudices sui ipsorum meminisse, seque ipsos
cogitare esse peccatores, vt iustitiam in alios necesse
riam, non sæuendo exerceant, sed humana commise-
ratione adhibeant. Nam sic cogitata infirmitate com-
muni,

muni, inquit Augustinus epistola 54. & accusatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur: sic cadit sæuitia, tremente conscientia. Neque enim ille ipse Seneca ira mitem & paternum animum voluit præstari peccantibus, vt non interdum vis admoueretur ad scelerum repressionem. Quinimo corrigendus est, inquit, qui peccat, & admonitione & vi, & molliter & asperè, meliorque tam sibi quàm alijs faciendus, non sine castigazione, sed sine ira. Et quoniam idem animaduvertebat, nonnullos sic in suis obduruisse nequitijs, vt sibi meliores effici non possent; dicit libro primo de clementia: In vindicandis peccatis hæc tria securam esse Legem, quæ Princeps quoq. sequi debeat: aut vt eum quem punit, emendet: aut, vt pœna eius cæteros meliores reddat: aut sublatis malis, securiores cæteri viuunt. Hæc igitur in pœnis irrogandis qui sequitur, non odio senuit, sed misericorditer potiùs consulit. Melius enim est erudiri in virga patris, quàm in blandimento perire prædonis. Sunt autem rabies, sæuitia, crudelitas, furor, & similes affectus, vt idem ait, iræ & odij comites: quibus vitijs maximè iudices vacuos esse deceat. bene ergo diuus Augustinus non ait: Illi vos castigent ac puniant (nam castigatos punitosque fuisse Manichæos & exilijs & morte interdum, satis cognitum est) sed illi in vos sæuiant, qui nesciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficile caueantur errores. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, vt possit intueri Solem suum; non istum quem vos colitis caelesti corpore, oculis carneis & hominũ & pecorum fulgètem atque radiantem, sed illum de quo scriptum est per Prophetã: Ortus est mihi Sol iustitiæ: & de quo dictum est in Euangelio: Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in huic mundum. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quibus suspirijs & ge-

*Aug. contra
epistolam Euz
damenti.*

& gemitibus fiat, vt ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. postremò illi in vos sæuiant, qui nullo tali errore decepti sint, quali vos deceptos vident. Hæc igitur Augustini verba sæuitiam damnant, quam & nos improbamus; quæ eorum est propriè, quos nulla tangit misericordia erga errantes. quam quidem misericordiam gignere facillè possit eorum aliquid, quæ dicit Augustinus nesciri seu non considerari à sequentibus. An propterea relinqui voluit errandi libertatè, quia difficile cauentur errores? aut non castigari & puniri qui Deum nesciunt, & duo prima rerum principia statuunt, & solem hunc corporeum adorant, quia magnis suspirijs & gemitibus agendum sit, vt aliquanta ex parte intelligatur Deus? Id si voluit, non erunt puniendi adulteri, non homicidæ, non falsi testes, non alij scelerati: quia non errores modò cauere difficile sit, verum etiam concupiscentiam, præsertim consuetudine roboratam, & insurgentes passionum motuum superare; magnisque suspirijs & gemitibus agendum sit, vt nulla nos cupiditas transversos agar. Denique sæuire, hoc est, vt tu interpretaris, punire & animaduertere non debent in deceptos, nisi qui similiter decepti non sint: non debuit Apostolus Paulus errantes & deceptos quosdam sui temporis hæreticos seu ludæizantes, seu alios, satanæ tradere, quæ pœna grauissima est: quia deceptus ipse errore fuerit, magna quoque & graui ignorantia laborarit: non licebit Principi punire delicta, nisi nihil antea ipse deliquerit. Absurda vides esse quæ scribit Augustinus, si tam absurda intelligantur, vt in eos qui erroribus decepti sint, prohibeant iustis ac legitimis pœnis animaduertere. Si ergo non illis efficitur hoc, vt nefas sit errantes punire, sed sæuire dumtaxat inclementer in deceptos, quæ iam dices? Nimirum suspicor eò te iturum, vt noster dicas nò punire, sed sæuire, cur ergo? quia sanguis

de corpore? sed pœna hæc vsurpatur In homicidas, in quos tamen inclementer sæuire non licet: an quia terreatur ignibus incorrigibiles? sed afficiuntur hoc supplicio varij scelerum patratores, quibus tu parcendum ab hoc supplicio non arbitreris. Si ergo non sæuiunt in hæreticos nostri propter supplicij genus, quasi id non queat vllis fontibus citra sæuitiæ notam irrogari: restat vt illos sæuire dicas, quia aut hæresis nullum sit crimen, aut non sit morte plectendum. Qua in causa si quis tibi hoc ex aduerso negauerit, probaueritque hæresim & crimen esse, & id quidem morte dignum, nihil te sic etiam diui Augustini verba adiuuerint: qui sæuire dumtaxt prohibet, nec definit vtrum mortem inferendo sæuiatur.

CAPVT XI.

Hæresis crimen frustra extenuari, ne supplicio dignum videatur, quia sit erroris peccatum.

VEHEMENTER autem tu contendis, vt persuadeas hæresim non esse puniendam morte, quamuis nihil adferas argumenti, in quo dissoluendo sit elaborandum. Quin etiam futiliter & ineptè erroris peccatum extenuas, cùm sic ais: [Non ego hîc homicidas aut adulteros, cæterosque eius generis maleficos defendo: scio magistratui contra tales datum esse diuinitus gladium. sed propter intelligentiam locorum Scripturæ, de quibus nondum certò constat (si enim cõstaret, disputari desijisset: nec vllus tam insanus esset, qui mori sustineret, quo rem certâ negaret) propter errores, inquã, (nã si hic peccatur, errore peccatur: cùm nulla inde sequatur vtilitas, aut voluptas, aut honos, sed contrã) propter hæc, inquã, tam multos, & in præsentia ferro in nostris ditionibus, & in posterum libris toto orbe in perpetuum interfigi; hoc verò eiusmodi est, vt qui id nõ deploret, eũ hominis pectus habere

bere non existimem.] Hæc tua quàm malè in primis
 cohæreant, non vides? Si enim nullus tam insanus est,
 qui mori sustineat, quo rem certam neget, quomodo
 sic insanus aliquis est qui mori sustineat, quo rem
 incertam affirmet? Negas enim constare de vero
 Scripturæ sensu, ex quo colligitur, tuos martyres pro
 sensu Scripturæ nondum certo, morte occumbere
 voluisse. Quamvis autem maioris esset insanix mori
 velle pro eo sensu, quem is qui moreretur, falsum esse
 certò sciret: tamen insanix gradus est, certam subire
 mortem pro eo, de quo nondum, an verum sit, consti-
 terit: ea que res vel sola, martyres illos non fuisse con-
 tinuat; quia perseuerate in eo, firmando vel negando
 usque ad mortem, quod definitum certum que rō sit,
 pertinaciæ genus est, quo incertum pro certo mori-
 cus retinetur, non autem pertinacia in incerta re, sed
 constantia pro veritate martyres facit. Magna quoque
 temeritas est, qua periculum suscipitur pro falsitate
 moriendi. si enim non constat de Scripturæ sensu, ne-
 que res pro definita habenda est; forsitan pro errore
 noxio profundunt vitam, qui se pro veritate mori ex-
 istimant. Conscientiæ (inquis) persuasione sequun-
 tur. At hoc ipsum, inquam, est stultitiæ, re incerta, &
 nondum definita, persuadere suo animo partem alte-
 ram tanquam ita certam, vt pro ea non dubitetur esse
 moriendum. Verbi gratia, moritur aliquis pro fide spe-
 ciali, qua videlicet credendum asserit sibi per Chri-
 stum esse remissa peccata, seque peruenturum ad æter-
 nam vitam: & tamen nondum per vos certò constat,
 vtrùm Scripturæ sic intelligendæ sint, quæ fidem no-
 bis in Christum eiusque gratiam commendarunt. Si
 nondum constat, cur credunt etiam usque ad mortem
 si autem rectè credunt iuxta illas Scripturas, quomo-
 do nondum certò constat de vero earum sensu? An
 constat ijs per specialem reuelationem? Sed fides Chri-
 stiana,

stiana, publica & communis sit oportet: ideoque specialibus non innitur revelationibus, sed publica doctrinae certitudini. Quare nisi publico doctrinae instrumeto constet illum esse Scripturarum sensum; minimè is debet fidei esse existimari, nec omnino pro eo tanquam pro fide, passim Christiano homini moriendum est. Dum igitur extenuare vis haeticorum errorem, quia non certò constet de intelligentia Scripturarum, detrahis honorem, & tanquam de capite coronam, tuis martyribus, qui temere mortem pro incerta Scripturarum intelligentia susceperunt. Quòd si tibi fatendum est constare de intelligentia Scripturarum, iam apparet quàm graue sit contra Scripturam & verbi Dei sensum, de quo constet, pertinaci animositate contendere. Rursum tamen percontari libet, cur nondum certò constet de intelligentia Scripturarum? an quia locis omnibus tam sunt intellectu difficiles? sed vos intellectu faciles esse dicere consueuistis: ideoque earum lectionem passim omnibus, etiam imperitis, concedi vultis; quod non fit sine grauissimo periculo in tanta intelligendi Scripturas difficultate, vt de earum intelligentia nondum certò constet in his rebus, propter quas hoc tempore censentur aliqui haetici. An quia nullus est qui interpretetur, aut qui in cõtrouersia de eius sensu iudex esse possit? hoc verò est dicere, nullam esse in terris Christi Ecclesiam, quæ sit ad docendum & dijudicandum idonea, ne eius filij incerti vagentur, semperque fluctuent, & huc atque illuc instabiles tanquam vento raptentur: cuius rei absurditatem libro superiore ostendimus. Si ergo locis saltem compluribus Scripturæ non sunt intellectu difficiles, & aliæ ex alijs possunt intelligi, ipsa que adest magistra veritatis Ecclesia, quæ litigantibus de Scripturæ sensu filijs, non defutura sit, neque vnquam cum opus esset, defuerit: quid est quod ad hæreses extenuandas scribis,

nondum certò constare de vero scripturarum intellectu? quibus adiungo; si nondum constet de vero intellectu scripturarum, ne hæresim quidem ullam esse. Quippe hæresis omnis fidem labefactat, neque potest error ullus deputari hæresis, nisi Catholicæ fidei aduersetur. Fides autem de Scripturæ sensu, quæ potest esse hoc tempore, cum de eo nondum certò constet? Quonam ergo, te rogo, hisce tēporibus Romana defecit Ecclesia? quibus erroribus adulterata? cur reprehendenda vobis, damnandaque, vt hæresibus variis deprauata, videtur? nō enim defecisse à fide existimari debet, quamuis Scripturas aliter quàm vos multas intelligat, quoniam nondum certò constet de vero earū intellectu. An fortè satis constat vobis de vera scripturarum intelligentia, vt nos hæreticos, & minimè ferendos esse iudicetis: & nobis non constat satis, vt de vobis iudicare possimus? Maluisses, credo, sic apertè loqui, nisi pudor impedisset. Verumtamen, si sola est Romana Ecclesia, cui non constet de vera intelligentia Scripturarū; sectis verò illis quæ ab ea recesserunt, satis constat, vt omnes nos grauissimo iudicio condemnent: quid est quòd inter vos saltem de Scripturarum sensu, tanta digladiatione disputetur? Tenes enim memoria quòd dixisti: Si constaret, iam disputari desisset. Cum igitur non desierit inter Ecclesiæ Romanæ desertores de Scripturarum intelligentia disputari, sequitur, ne illic quidem constare de vero Scripturarum intellectu, cur ergo nos, vt hæreticos pari sententia condemnant? cur sic auersantur? Quid sibi vult vestra illa de nobis tantæ arrogantia, tantæque securitatis plena cētura? Quæ temeritas, pronunciare nos scēdissimè labi in interpretatione Scripturarū; si ne apud vos quidem adhuc certò constet quæ sit diuinarum literarum vera interpretatio? Si enim cōstaret, iam disputari desisset. Age verò, dic nobis quid sit certò

certò constare de re quapiam. Si tum certò constar,
 cum nulla inter vltos homines dubitatio est, sed om-
 nium vna eademque sententia: assentior tibi, si quid
 esset de quo ita constaret inter omnes, quòd de eo iam
 disputari desisset. Verùm ista ratione prorsus nihil
 erit in Christiana religione reliquum, de quo còstare
 dicendum sit. Nam & de vno Deo disputatur cum
 Gentilibus; de vno Christo, cum Iudæis; de Filio Dei,
 cum Arianis; de Spiritu sancto, cum Macedonianis;
 de Ecclesia, cum omnibus. Nihil ergo de hisce rebus
 constare dicendum est, quoniam de illis disputetur.
 Quocirca leue etiam erit erratum, si quis vnum esse
 Deum, si quis venisse Messiam, si quis eum naturalem
 Dei esse Filium, si quis denique Ecclesiam Christi vl-
 lam in terris esse neget: quoniam nulla demonstrari
 possit ex his quæ Ecclesiæ Christianæ titulo gloriatur,
 de qua non disputetur vtrum Christi Ecclesia sit, nec
 ne. Sin de eo constare definies, quod inter homines
 bona mente præditos, ac rectè institutos, dubitatio-
 nem non recipit, aut quod in Scriptura canonica cla-
 ris disertisque verbis expressum est, cernis quàm in-
 consideratè dixeris, Si constaret, iam disputari desis-
 set. Claris enim disertisque verbis pronunciatum est:
 Hoc est corpus meum. &, Iustitia super omnes qui cre-
 dunt in Christum. &, Nisi quis renatus fuerit ex aqua
 & Spiritu sancto, non intrabit in regnù Dei. &, Quo-
 rum remiseritis peccata, remissa sunt: aliaque permul-
 ta: de quibus tamen hoc tempore, disputando popu-
 lus Christianus discerpitur. Si autem illa clara & di-
 sserta esse negaueris, ob hoc ipsum, quia de intellectu
 disputetur; profer, obsecro te, de Scriptura quod cla-
 rum ita sit atque definitum, & expressum, in his quæ
 religionem Christianam aliqua ex parte concernunt,
 vt de eo non sit aliquando disputatum. quod cum re-
 perire non possis, placetne tibi, vt dicatur non modò

nunc non constare de intellectu scripturarum, de quibus hac ætate disputetur, sed ne constitisse quidem vnquam in Ecclesia de sensu eorum scripturæ locorum, de quibus exorta disputatio fuerit? quod si placuerit, non modò vt nunc hæresis nulla sit, verùm etiam, vt nulla vnquam fuerit, effecisti: delendumque erit illud Apostoli: Hæreticum hominem post vnam atque alteram correptionem derita, sciens quia subuersus est, cum sit proprio iudicio condemnatus. Durus nimium ac sæuus etiam videri debet idem Apostolus Paulus, qui satana, sæuissimo proculdubio tortori, tradiderit quosdam errantes circa Resurrectionis articulum, de cuius tamen sensu nondum constabat: quia si constitisset, quemadmodum ais, disputari desisset. Cur ergo Paule sic sæuis in errantes? cur nullum, aut leue peccatum tam atroci supplicio persequeris? Si quidem enim peccatur ab his resurrectionem factam esse dicentibus, errore, vt tibi semel placuit, peccatur: nulla enim inde sequitur vtilitas, aut voluptas, aut honos, sed contrà. Illos enim Christianus populus, qua parte erat sanior, refugiebat, atque execrabatur: nec modò Gentilibus exosi erant propter Christi confessionem, verùm etiam Iudæis pariter & Christianis ingrati, & nullo honoris in Ecclesia loco digni habiti, propter negatam resurrectionem mortuorum. Et tamen cum hoc ita esset, Paulus illos satanae tradidit: quo supplicio & ignes, & bestia, & omnia cruciamentorum genera, morsque ipsa corporis, leuiora ducenda sunt. Cur non hic Paulum à tam graui supplicio remotabatur ea consideratio, quam ex Augustino suggeris, quia valde difficulter caueantur errores, magnòque labore verum inueniatur? Mouit illa quidem eum vt misericorditer castigaret, paternoque animo pœnam infligeret, sed nequam cum à necessaria disciplina obseruatione re-

traxit.

traxit. Sciebat enim, grauiora nocentioraque esse spiritus inquinamenta per errores fidei contrarios, quam sint inquinamenta carnis. Sciebat planè, quod docebat, dissensiones sectasque, siue hæreses inter ea esse opera, & illos iniquitatis fructus, quos qui faciunt, regnum Dei non consequuntur. Quare hos qui spargunt, moriferisque contagiis animos incautorum afficiunt, omnibus supplicis, cum resipiscere nolunt, persequi, deplorandum esse existimare: id ve: ò ex illa illa deploranda cæcitate oritur, qua carnis oculos apertos habes ad sanguinem corporum, sed oculos mentis clausos ad pestes & mortes animarum. Has enim esse necesse est, vbi non sit verus Dei cultus. Porrò verum Dei cultum, seu religionem ac pietatem, non per paganismum solum, aut Iudaismum, verum etiam per hæresim expelli, docet te, præter sacras literas, & grauiores auctores, ipse, quem subit de citas, Lactantius; cum ita scribit libro quarto, qui est de vera sapientia: Nonnulli falsorum prophetarum vaticinio illecti, de quibus & veri Prophetæ, & Christus ipse prædixerat, exciderunt à doctrina Dei, & traditionem veram reliquerunt. Sed illi omnes dæmoniis fraudibus irreti, quas prospicere & cauere debuerant, diuinum nomen & cultum per imprudentiam perdiderunt. Cum enim Phryges aut Nouatiani, aut Valentiani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, aut Ariani, seu quilibet alij nominantur, Christiani esse desierunt, ij, qui Christi nomine amisso, humana & externa nomina induerunt. Sola igitur est Ecclesia Catholica, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei. Quò si quis non intrauerit, vel à quò si quis exierit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri, agitur enim de vita & salute, cui nisi caute &

*Galat. 9.**Lactan. lib. 4.*

744 DE CHRISTIANA LIBERTATE
diligenter consulatur, amissa & extincta erit. Decla-
rauit his verbis Lactantius, quod in Ecclesia didice-
rat, quantæ grauitatis, quantique periculi esset hære-
seos peccatum, quod tu per errorem excusas. Non
enim potest nisi summæ grauitatis esse, per quod ipse
Dei cultus amittitur, per quod Christianismus ipse
deponitur, per quod postremò qui ab ea pernicie
corruptus sit, à fonte veritatis, à domicilio fidei, à
templo Dei, à spe vitæ ac salutis æternæ efficitur alie-
nus. Tantum sæpè mali error habet, quamuis interdum
de ignorantia magis ortus sit quàm de malitia.
Ex quo illa sunt apud Leonem epistola decima tertia,
ad Pulcheriam Augustam, de Eutyche hæresiarcha.
Dignum gloriæ vestræ est, vt error, qui (vt arbitror)
de impentia magis quàm de versutia natus est, auferatur,
priusquam vllas sibi vires de consensu imprudentium,
pertinacia prauitatis acquirat. quia etiam ignorantia
graues nonnunquam incidit lapsus, & plerumque in
diaboli ruit foueas incauta simplicitas: per quam in
supradicto subreplisse intelligo spiritum falsitatis: vt dum
æstimat se religiosius de Filij Dei maiestate sentire,
si ei naturæ nostræ veritatem inesse non dicat, totum illud
quod Verbum caro factum est, vnius atque eiusdem putet
esse substantiæ. Hactenus Leo.

CAPVT XII.

*Sine consequens vt pij non debeant persecutionem facere,
quia piorum sit persecutionem pati.*

PVLCHRE autem videris tibi dicere: [Quoniam
omnes pij persecutionem patientur, quemadmodum
Paulus dicit; nunquam consulent alijs vt inferat,
non magis quàm Christus & Apostoli.] Quid ergo
est, quod mox tu ipse consulis, Principes adhortans,
Punite

Punite latrones, punite proditores, falsos testes, & huius generis ceteros? Qui punire consulis sceleratos, nõ tibi videris persecutionem contulere? & bene falsos testes annumeras, vt hæreticos etiam persequendos esse consuleres. Iure profectò. Nam si puniendi sunt ij qui falsis testimonijs humanam subuertunt iustitiam; quanto magis ij falsi testes puniendi erunt, qui sacrilegis depositionibus diuinam subuertunt religionem? Et illa quidem falsa testimonia ad temporarias plerumque hominum redundant iniurias: ista verò ad perniciem & interitum animi sempiternum. Illis Respublica civilis violatur, istis Ecclesia & templum Dei viuui. Senisne te vel inuitum & imprudentem persecutionem in hæreticos, tanquã falsos Dei testes, consulere? Quin & eodem pertinent, quæ subiungis eiusmodi verbis: [Quod ad religionem attinet, defendite pios aduersus aliorum iniurias. hoc vestrum est officium.] Ecce, iterum consulis Principibus, vt hæreticos persequantur & puniant. Afficiunt enim illi pios grauioribus iniurijs quàm latrones: dum ijs corrumpunt fidem, scindunt vnitatem, lacerant Christi corpus, auellunt crudeliter filios ab vberibus matris suæ. Neque aduersus hæc tantas iniurias defendi pij possunt, nisi tanquam rapacissimi lupi, ab ouili Domini terroribus legum, & gladijs Principum repellantur. Et quomodo aduersus latrones Respublica defenditur, quando latrocinia puniuntur: sic aduersus hæreticos propugnatur Ecclesia Christi, quæ piorum domicilium est, quando hæreses impunè grassantur. bene ergo prorsus pieque hortaris, cum dicis Principibus: Quod ad religionem attinet, defendite pios aduersus aliorum iniurias. Fuit enim & sanctissimi doctissimi que Leonis Pontificis ad Leonem Imperatorem aduersus Eutychianos, hæc eadem hortatio, etiam ita scriberet: Debes Imperator incunctanter ad-

Epistola 79.

uertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesie praesidium esse collatam: ut aulus nefarios comprimendo, & quae bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quae sunt turbata restituas. Hunc tu Pontificem vel imprudens imitaris oprimo consilio. Nam quod quibusdam interpositis, ais: [Vos corpora piorum, corporali gladio defendite, animos gladius iste attingere non potest:] quo pertinet, nisi ut si corpora piorum defendenda esse vis, nos multo magis animos ipsos piorum, ne per haereses inficiantur, defendendos esse colligamus? Neque enim ad defensionem animorum necesse est, ut animos gladius corporalis attingat, sicut nec corpora piorum, ut defendantur, gladio tangenda sunt. Quid igitur ad rem pertinet, quod animos gladius corporalis non attingat? Quorum obsecro animos intelligis? eorum piorum qui defenduntur, an verò impiorum aduersus quos suscipitur ipsa defensio? Si illorum qui defenduntur, non magis necesse est attingi gladio animoseorum quam corpora, ut ab illis sacrilegorum remoueantur iniuriae. Sin eorum contra quos defendendi pij sint; quid opus est eorum animos gladio corporali contingi, quando sufficiat eorum corpora terigi? Sic enim tacti, nocere lingua desinunt: & si quid eorum manu conscriptum reperitur, id, non tangens, etiam animum, Vulcanus absumit. Quod ergo tu subiungas adhorrari perges: [Sapite, & consilium Christi sequimini, non Antichristi,] hoc pij & Catholici faciunt cum possunt, Reges: sapiunt enim, secundum tuum consilium, ad piorum defensionem, homines impios, & eos qui in animos pariter & corpora crudeles sunt, persequendo. Nam etsi piorum est pati persecutionem, in dubio propter ipsam pietatem atque iustitiam, neque cuiquam piorum desunt & foris & intus, qui animam eius iustam vel iniquis saltem operibus ac moribus

torqueant; tamē eorundem etiam est, iuxta commissæ
 potestatis modū aduersus iniquos persecutionē facere.
 Ideo Moyses non solum persecutiones passus est ab
 Aegyptijs, verum etiam aduersus eos persecutiones fe-
 cit, fratres que defendit. Helias persecutionem passus
 ab Achab, Prophetas Baal persecutione deleuit.
 David quoque sic persecutiones à Saule passus est, vt
 tamen suos & Dei inimicos vndique sit persecutus.
 qui etiam dicit: Non adhæsit mihi cor prauum, decli-
 nantem à me malignum nō cognoscebam: detrahen-
 tem secreto proximo suo, hunc persequabar. Persecu-
 tor igitur erat, sed bonus; nec hominis, sed peccati. Est
 enim (inquit Ambrosius) etiam iusta persecutio, si ode-
 rimus obscænos, si infesti simus iniustus, si iniquos ve-
 limus opprimere ne pluribus noceant. Ideoque &
 Christus, cuius tu nobis proponis exemplum, quam-
 nis persecutionem passus est à Iudæis, tamen & ipse
 facti legos, qui in templo negotiationes exercebant,
 flagellis est persecutus. Paulus quoque, quem adiun-
 gis, persecutiones & passus est, & fecit passus iniustas,
 fecit iustas: passus propter pietatem, fecit propter im-
 pietatem, quando hæreticos satanæ tradidit, vt disce-
 rent non blasphemare. Præclara verò sunt quæ ad ne-
 cedis, copiosus videlicet adhortator Principum: [Theo-
 logia vestro gladio tractanda non est: alioqui si hoc à
 vobis obtinebunt Theologi, vt doctrinam suam armis
 tractetis, idem deinde postulare audebit medicus, vt
 se armis defendatis aduersus aliorum medicorū opi-
 niones: idem dialecticus, idem orator, & cæteræ artes.
 Quòd si has artes tractare ferro non potestis, multo
 minus Theologiam: quippe quæ in sancto Spiritu, &
 interna mentis perceptione sita sit. Quòd si bonus
 medicus doctrinam suam scientia satis potest tueri, si-
 ne praesidio magistratus: cur non magis idem possit
 Theologus? potuit Christus, potuerunt Apostoli, po-
 tuerunt

Serm. xi. in
 Psal. 118.

tuerunt etiam eorum imitatores.] Ad has nugas tuas breuiter illud accipe: Non Theologiam Principes armis tractant, sed malos, quales estis, Theologos, malè pro suis meritis tractandos existimant: eo quod incomparabiliter Reipublicæ Christianæ plus noceat malus Theologus, quàm malus medicus hic corpora per imprudentiam perdit, dum regulam sequitur: audacter occide, ille verbi diuini melle, sui erroris virus abscondit & porrigit, quo animæ miserabiliter enecantur. tollerantur ergo mali medici, sed tolluntur venefici: quos si Principes indicatos & cognitos (per eos videlicet quorum est Theologiam disputando & iudicando tractare) non malè tractarent suis gladijs, pessimè de Reipublica Christiana mererentur: cuius in perniciè nocentissimos homines viuere permetterent. Ea que deum vera crudelitas est, quam tu clementiam videri vis, si parcendo paucis rabulis, multorum animæ interire sinantur. Sed tamè vos vnde Theologiam vestram tam bene gladio tractare didicistis, si sic ea tractari non potest? An obscurum est, pro defensione Theologiæ vestræ, vicinorū omnium quoscūq. promissis allicere potuistis, arma in nos à vobis esse prouocata? Nonne tam multis Germanorum, Anglorum, Scottorum, Francorum milibus in hoc Belgio sepulchra fecistis: quia pro vestræ libertatis defensione, frigora, nuditates, morbos, cædes, & alia belli incōmoda perpeffi sunt? Quæ nā ista præpostera cōsiderationis ineptia est, in nostra causa quod armis utamur reprehendere: in tua quid facias, non videre? Neque enim quæcūque vel ante ex Wiltungio, vel postea ex te ipso prolata sunt, nostris magis conatibus ac studijs aduersantur, quàm vestris, qui gladijs gentium exterarum defensi, maluistis, ut apparet, viuere confessores, quàm mori martyres. Loca, inquis, & oppida gladio externo defendimus, non Euangelium. Atqui non arbitror, ita vos amare ligna & la-

ides, vt pro eorum integritate tantis bellorum impē-
 dijs depugnetis. Cōtineri ergo locis ac mōenibus aliud
 quiddam oportet, quod gladio externo defendatis : &
 hoc quid est? Tantūne vt viuatis quoquo modo? an
 potius vt viuatis quo volueritis modo? neque enim
 bello opus est vt viuatis, si obedire Deo & Regi vul-
 tis. Sed hæc nimirum illa est vestra de libertate theo-
 logia, cui ex Euangelij nomine titulum datis : quam
 vultis gentium vicinarum gladijs, & omni bellico ap-
 paratu defensam esse. Ergo pro libertate quidem er-
 randi, gladio vti dignum putas; pro veritate salutari
 contra pestilentem errorem, pro pietate contra impie-
 tatem, si quis materialem gladium sumendum esse
 censet, tunc ille tibi Neronianus erit gladius, tunc
 Theologiam armis tractant Principes, qui tamen nec
 opificum artes, vt argentariorum, vt sutorum, vt mo-
 litorum tractare armis dicendi sunt, etiā si in iis gene-
 ribus fraudulētos ac fures abire nō sinant impunitos.

CAPVT XIII.

*Non afferrī vim conscientijs per Principum ac Magistratuū
 de religione leges.*

CONSCIENTIJS etiam adferri vim per eius-
 modi Principum de religione constitutiones,
 conquereris. Cur ergo vis adfertur conscientijs? An
 quia vestri facere cogantur in causa religionis, quod
 contra conscientiam suam facturi sunt? At quid si in
 alia quapiam causa cogatur aliquis facere quod contra
 suam conscientiam facturus sit, cum tamen id licitum
 sit, imò etiam necessarium & iure imperatum : num
 hæc quoque vim conscientijs adferri dicturus es?
 Si adfertur, & licitum id tamen est, non est quòd in
 causa religionis id peculiariter accusandum arbitreris.
 Si autem in alia causa vbi quod licitū sit, iure suo præ-
 cipitur, non adfertur vis conscientiae, etiam si is qui
 præcepto cogitur, contra suam conscientiam facturus
 sit,

lit,

sit quod iubetur: nec igitur in causa religionis id ipsum
 si acciderit, ut præcipiatur quod bonum & salutare sit,
 atque id contra suam conscientiam subditus exsequatur,
 vim illatam esse conscientiae eius dici poterit. Et
 sanè hoc in confesso apud omnes esse arbitror, vim
 conscientijs nullam adferendam: imò ne adferri qui-
 dem posse quacunque lege. Nam si lex eiusmodi est,
 quæ rem nefariam exigat, liberum est mori potius, &
 quacunque cruciamenta perferre, quàm parere. Sin
 legitima de re quapiam bona, aut certe non mala,
 præceptio est, & ea tamen subdito nondum talis sit, ut
 facienda videatur; ne tum quidem, si cogitur, adferri
 vis conscientiae. Non enim necesse est ut contra con-
 scientiam agat, cum errantem conscientiam deponat
 atque corrigere & possit & debeat. fac igitur putat
 quempiam non licere sibi basilicas ingredi Catholi-
 corum, audiendi sermonis gratia, & ad hoc ipsum ta-
 men lege cogi, quid ille hæc faciat? tuas enim partes
 rumper agam. si pareat, in hac persuasione qua libi
 nefas esse putet, peccat contra suam conscientiam in-
 trocundo. ea quippe doctrina est. Apostoli in epistola
 ad Romanos, cum ait: Beatus qui non iudicat semetipsum
 ipsum in eo quod probat. hoc est, qui non seipsum
 eo quod facit, condemnat proprio iudicio. Qui autem
 discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non
 fide. omne autem quod non est ex fide, peccatum est.
 si parere recusat, & tamen conscientiam Lex obstrin-
 git, nihilominus peccat Legis violatione. Quoniam ergo
 modo non hæc vis conscientiae est, cum sic ille inextricabi-
 liter teneatur implicatus, ut quacunque in parte le-
 couertat, peccatum effugere non possit? peccat enim, si
 faciat, si ne omittat, cum tamen eum vel facere vel omitti-
 tere necesse sit. Hoc ergo, ut reor, vel simili quopiam
 modo conscientiae vim adferri istiusmodi hominis de-
 monstrares. Cui tamen in proptu, si velit, euadendi re-
 medium

Rom. 14.

fr

medium est: quodnam (inquis) illud? si videlicet falsam deponat persuasionem, si aliis quibus obsequi par est, plus credat quàm sibi ipsi. qui animo suo sic imperaverit, neque sibi in sensu proprio nimium placuerit, huic non erit difficile peccatum effugere. neque enim aut quod illicitum est, committeret, aut cōtra propriam conscientiam quicquam aggredietur, quam errantē, sicut debuerat, abiecerit. Alioqui si accusandus erit quisquis fieri coget quod cōtra suā conscientiam is cui imperetur facturus sit, tanquā qui cōsciētię vim afferat: poterit accusari bonus iudex, cuius sententiā dānatus, pecuniā persolvere cogitur, quam, errāte cōscientia, censet se contra æquitatē esse persolaturum. Aut si quis vel patris filius, vel domini servus, vel principis subditus, in eo errore sit, vt sabbatho manibus operari nefas ducat: cogēdo hūc ad operas, delinquet in, in cuius est potestate. Quid si fornicādū sibi quispiā ex cōscientia putet, aut cādē faciendā: velut ij qui voverāt se neq. māducaturos, neq. bibituros, nisi Paulū occidissent; num vi cohiberi nō poterunt, ne cōtra suā conscientiam ab ijs sceleribus abstineant? Multa sunt eiusmodi, in quibus cūm adhibetur vel compulsio ad agendū inducēs, vel cohibitio à faciēdo refrenans, nō id agitur vt quicquā reluctante conscientia fiat, sed vt præstetur quod vtile est observari, vel abstinetur ab opere quod noxiū sit perpetrari. Vbi si frustra admonente flagello, clausi in errore manent oculi, nec conscientia quantumvis erās exiit, sed vel abstinentē accusat, vel agentē: non hoc illi qui flagellat imputandū est, cuius ad bonum tendit compulsio, sed illi ipsi qui patitur: cuius est tam præpostera ratio bene sibi consulendi, vt quibus erudiri debuerat, sub ijs in errore conscientia, vsque ad proprii facti condemnationem obdurescat. Mauult enim facere quod ipse damnat, quam doceri ne erret.

CAPVT XIII.

Nihil esse causa cur magis querantur vim conscientijs fieri in causa religionis, quam virtutum ceterarum.

QUID autem est quod in causa religionis peculiariter censes soli Deo conscientiam vniuscuiusque esse subiectam: & ideo, si quid imperetur vel prohibeatur ab homine, hinc potius conscientijs vim fieri quereris, quam in causa castitatis, quam iustitiae, quam sobrietatis, quam aliarum virtutum? Harum enim legibus, non minus populus quam rex subiectus est; sed utrisque (ut verbis vestris utar, cum de religione agitis) tum Regi, tum populo, ex æquo illarum observatio præcepta est: ex æquo etiam ambo vel vitam vel mortem æternam sperant & metuunt, si aut bene aut malè in illis versari fuerint. Quid de religione dicitis verbis istiusmodi, quod non de reliquis virtutibus ad similem modum queam dicere? Si ergo legibus Praefectorum, hominum requiratur pudicitia, sobrietas, æquitas, modestia: si contraria illis virtutibus scelerum puniantur, adulteria, ebrietates, rapinae & iniustitiae ceteræ: tu vim clamabis conscientijs fieri, quæ soli Deo subiectæ sint? non clamabat hoc diuus Chrysostomus nec dolendum, sed gratias Deo agendas esse concinabatur, quod metus Principum, torporem populi corripuisset, omnesque studiosiores effecisset. Quod enim (inquit) damnatum factum est ex cura & sollicitudine ista? quod honestiores facti sumus, & mansuetiores? quod studiosiores & attentiores? quod ebrietas & meretricia canentem cantica videmus neminem? quod supplicationes continuæ & lachrymæ & precibus quod risus importunus, & turpia verba, & omnis lascivinitas expulsa est, & mulierem modestam & liberam civitas nostra tota nunc imitatur? propter hæc doles quin gaudere propter hæc, & Deo gratias agere magis oportet,

Thom. 6. ad populum Antiochenum Quod utilis est Principum met.

oportet, quòd tantam molliciem paucis diebus formido resoluere. Sic Chrysoſtomus, cùm aliqui tum etiam de Principum ſeueritate quererentur. Quid ergo? Qui lætus erat, gratiasque Deo agendas eſſe dicebat, quòd metu Principum laſciuia morum & intemperantia reſpreſſa fuerat, ſi eodem metu conciliabula hæreticorum fuiſſent diſſipata, ſi linguæ obligata, ſi hymni, ſi cantica eorũ conticuiffent, num putas doluiſſet quòd in religione vis facta fuiſſet cõſciẽtiis? Multo verò hinc magis quàm eſſet Principum metus vilis, illuſtraſſet. Nihil enim erat diuo Chryſoſtomo prius, vt ipſe declarat alibi, quàm vt blaſphemi punirentur, & caſtigarentur Deum contumelia afficientes, omninoque impij cohiberentur. quod quia factum non ſit Antiochiæ, populum vniuerſum torporis illius pœnas dediffe pronunciat. propterea alio quoque loco vult hæreticorum conciliabula diſſipari, ora obſtrui, libertatem loquendi concidi. Nihil agis ergo cùm Chryſoſtomum citas in illud Matthæi: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo: qui ſic dicat: Numiſma Cæſaris aurum eſt, numiſma Dei homo. In ſolido Cæſar videtur, in hominibus autẽ Deus agnoſcitur. Ideo diuitias veſtras Cæſari date, Deo autem conſciẽtiæ veſtræ ſolam memoriam reſeruate. Nihil agis (inquam) tum quia Chryſoſtomi locus ille non eſt, cùm ſit ex Opere imperfecto in Matthæum, quod inter eruditos conſtat ſatis diuo illi Chryſoſtomo adſcribendum non eſſe: tum quia, cuiuſcunque omnino ſit auctoris, nihil veſtræ in religione libertati patrocinaſtur. Primùm quia innocẽtiæ generatim meminit. ſic enim legendum eſt: Deo autem conſciẽtiæ veſtræ innocẽtiã reſeruate. Innocẽtia verò non in ſola religionis virtute, ſed in ceteris quoque ſpectanda eſt virtutibus, contra quas ipſi nullam vultis perimitti libertatem. Deinde etiam ſi per homines quibus

Hom. 2 ad populum Antiochenum.

Hom. in Matthæum 13.

bb

bus

bus subijcitur, hoc est, per eorum monita, leges, promissiones, inhibitiones, comminationes, id plerumque fiat, ut innocenter vitam nostram transigamus: quis ignorat tamen, ipsam illam vitam innocentiam non hominibus, sed Domino soli reddi, atque exhiberi, & offerri oportere? Sicut enim Paulus correptionibus præceptisque suis homines inducere conabatur, ut Deo, non sibi seruirent: ita Principum leges eorum tendunt, ut Dei nomen & doctrina non blasphemetur, sed ei veræ religionis atque innocentis vitæ deferatur obsequium, suamque illi, quam naturam nostram semel impressit, illibata imago reddatur. non superbiæ, quemadmodum subiungit ille quem citas, fastu tumida; non iracundiæ liuore marcida, non avaritiæ facibus succensa, non gulæ illecebris dedita, non hypocrisis duplicitate contecta, non luxuriæ sordibus attaminata, non elationis protensione leuis, non vinolentiæ tabe amens, non diffidio mutue charitatis extorris, non detractionis mordacitate pestifera, non multiloquij vanitate inanis. Vides quàm multa numeret, in quibus conscientiam requirit innocentiam, quæ Deo soli referretur? In quibus omnibus, si Deo soli, non vllis hominum legibus subijcitur, cernis ipse quàm multa sequantur absurda, quamque ex huiusmodi locis, vestræ religionis libertatem cudere frustra moliamini neque te is, quem annectis, Augustini locus adiuvatur, qui sic habet: Cùm constemus ex anima & corpore, quàm diu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium degendæ huius vitæ vivamus: oportet nos ex ea parte quæ ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, id est, hominibus, res humanas cum aliquo honore administrantibus: et illa verò parte qua credimus Deo, & in regnum eius vocamur, non nos oportet subditos esse cuiquam homini, id ipsum in nobis euertere cupienti, quod Deus

Propos. 72 in
epistolam ad
Romanos.

ad vitam æternam donare dignatus est. Hæc namque Augustini tam aperta sunt, vt dissolutionem non requirant. Tamen si enim seculi Principibus subesse debemus ac parere, etiam in eo, cum opus est, in quo nobis eripiuntur ea quæ ad temporariam viuendi commoditatem pertinent; tamen nunquam obtemperare tam possumus, cum euertere conantur ea bona quæ Deus ad æternam vitam donare dignatus est. Cum enim audis, ait Chrysostomus, reddenda esse Cæsari quæ sua sunt; illa solùm dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiant. Nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum & vectigal est. At quæ sequuntur apud Augustinum eodem in loco, plus videri possint premere, quæ à te miror prætermissa. Addit enim continuò: Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse vectigal reddendum aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis qui hæc curant potestatibus, in magno errore versatur. Item si quis putat se esse subdendum, vt etiam in suam fidem habere potestatem arbitretur eum qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate præcellit, in maiorem errorem labitur. Verumtamen & hoc in aperto est, non habere Principes potestatem in fidem nostram, quam nec debent villo casu, nec possunt, etiam si quam maximè velint, nobis inuitis eripere: neque etiam qualem volunt, talem nobis ipsi faciunt, vel augendo, vel detrahendo, vel quoquo modo eam commutando. Quomodo sanè potestatem habent in temporalia, quæ & eripiunt inuitis, & rectè ac iure consentientibus imminuunt. Onera quoque vectigalium qualia quantaque volunt, suis subditis imponunt. Ceterum quia non habent potestatem in fidem Christianam, si propterea potes eos infidelitatem, id est, hæreses punire non posse, multum falleris. Quia nec in castitatem, nec in temperantiam, nec in iustitiam, nec

*Hom. 71. in
Matth.*

756 DE CHRISTIANA LIBERTATE
omnino in vllam virtutem potestatem habent Reges
ac Principes: quoniam & illas, vt ad vitam perueniatur
æternam, diuina benignitas largiri dignata est: &
tamen constat, eos scelera, quæ virtutibus memoratis
contraria sunt, posse punire: vt adulterium, quod est
pudicitia coniugali contrarium; vt homicidium, vt
rapinas, quæ iustitiæ aduersantur. Denique tamen
potestatem in ipsam fidem nullam habent, vt eam
possint cuiquam extorquere, aut pro arbitrio suo com-
mutare: tamen fidem Christianam, sicut eam inue-
niunt à Christo Domino conditam, & ab Ecclesia Dei
sibi traditam atque ministratam, & debent & possunt
suæ potestatis, suarumq. legum seueritate propugnare.

CAPVT XV.

*Ex variis necessitatum generibus, quanam ea sit, qua
aduersetur credendi libertati.*

AT libera, inquis, fides est, nec potest libertas cõ
necessitate cõsistere, eademque in sede morari.
Quam libertatem dicis? illamne ex qua liberum pal-
sim arbitrium nominatur? sed hoc vos deleuistis de
natura mortalium, eamque doctrinam, quæ à nobis de
libero hominis arbitrio traditur, tanquam è Philoso-
phia gentilis haustam fontibus, repudiandam asseritis
Christiano. Cur ergo hanc credendi libertatem per
nos tolli querimini, quã ipsi doctrine professione sus-
tulistis? An libertatẽ intelligis Christianam? sed quid
magis Christianum, quàm ea necessitas quæ à nouis
reuocat, & ad meliora compellit? Nam si esset à Chri-
stianis instituta omnis omnino aliena compulsio; non
esset impletum, aut vnquam implendum in Christi Ec-
clesia, quod Euãgelica parabola præceptum seruis esse
significat, vt ad paratas nuptias, quoscunque in vijs &
sepibus inuenissent, introire compellerent. Necessita-
tes

tes igitur distinguendæ sunt, vt intelligi possit quænam
 ea sit quæ veræ fidei libertati aduersetur. Est enim orta
 quædam ex Dei præcepto necessitas obtemperandi,
 de qua scriptum est: Necessitati subditi estote, nõ tan-
 tum propter iram, sed etiam propter conscientiam.
 Neque id dictum esset à Paulo, si eius generis necessi-
 tas, veræ fidei libertati repugnaret. Imò verò cum non
 deessent Pauli temporibus, qui parendi Principibus
 præsertim Gétilibus necessitatem, Christianæ liberta-
 tis beneficio aduersari censerent, indignumque duce-
 rent impijs hominibus subijci Christianos; hunc ille
 errorem corrigit, & ordinem illum naturalem morta-
 lium paci accommodatum, quo alij alijs temporaliter
 gubernandis præsumt, cõseruari iubet: propterea quòd
 eum ordinem non modò libertas Christiana non in-
 firmet, verum etiam confirmet, atque stabiliorem effi-
 ciat. Itaque libera licet sit fides, tamen eam obtempe-
 rare necesse est: & quamuis liberum est credere vel nõ
 credere, ex illa naturali arbitrij libertate, quam nõ ag-
 noscitis, quia vos ipsos ignoratis; tamen necessitatis
 etiam est credere, propterea quòd si diuinæ voluntati,
 si verbo Dei parère volumus, credamus oportet, atque
 ex fide, Euāgelij præcepta seruemus. Sed alia quædam
 est necessitas quæ dicitur coactionis, de qua loquitur
 idem Apostolus in posteriore ad Corinthios: Vnus-
 quisq; prout destinavit in corde suo, nõ ex tristitia, aut
 ex necessitate. Hilarè enim datorè diligit Deus. Ab hac
 necessitate libera fides est; maximè si pia est. Nã, quæ-
 admodum scriptum est, Dæmones quoque ipsi credunt
 & contremiscunt: coacti ergo & inuiti credunt, qui
 mallent neque esse, neque experiri se quòd crederent.
 Sed Christiana & verè pia fides, quæ per dilectionem
 operatur, huius necessitatis expers est. Nihil enim
 quod rectum sit, inuita & tristis exsequitur, sed officium
 suum lubens atque alacris facit. Siue dāda eleemosy-
 na est,

2. Cor. 9.

na est, siue Dei verbum audiendum, ac siue religionem Deo, siue operam suam proximo deferat. lata peragit, quod Deo fore gratum intelligit. In quibus talis inest fides cogendi non sunt tanquam inuoluntarij, neque urgendi sunt velut stimulis, vt qui iam vltro suoque impetu currant. Verum alios reperias, quorum est vel nulla adhuc fides, vel ea sanè languidior. Si nulla est, concipi ex doctrina, metu adiuuante, potest, quia scriptum est: A timore tuo, Domine, cōcepimus, & peperimus spiritum salutis. Si languida est & dormiens, nō ei est vtile, vt sit ab hac necessitate libera, quæ cōpellit ad bonū. Excitanda erit tāquā de somno graui, & subinde acrius exstimulanda. Id autem non solūm verbo fit exhortationis, quo ad eleemosynarum largitionem alacri animo faciendam, beatus Apostolus suos Corinthios inflammabat; verum etiam per idoneas superiorum leges, incusso metu atque terroribus. Sicut igitur peccant dominandi superbia, qui subditorū prompta obedientia ad potentiae ostentationem aut gloriam aut quæstum abutuntur: ita etiam bene subditis suis consulunt, qui prudenti seueritate legum, partim cohibent à virijs, partim ad benefaciendum stimulos addunt. atque vt illi fidem liberam, quantum in ipsis est firum, in seruitutem redigunt (nunquam enim reuera pia & religiosa fides libertatem suam est amissura) ita isti ad veram fidei libertatem & augendam, & constantiùs retinendam, permagno sunt adiuumento. Quod autem ais, Christum cum ad quempiam venit, non instare, sed potiùs pulsare ac dicere: Aperi mihi, soror mea sponsa: id propterea neque verum est generatim, & tuo instituto nihil seruit, quod non omnes ad quos venit Christus, vt in ijs domicilium inueniat, tales sint vt ijs dicere possit: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Neque enim adhuc Paulus, cum Saulus esset, minasque & cædes spiraret in

Isaie 26. Se-
uandem 70.

Cantic. 5.

in Christi discipulos, soror & sponsa Christi, sed alienus & hostis; neque columba gemens, sed lupo saeviens; neque immaculatus, sed varijs criminibus foedè erat grauitèrque pollutus. Et ideo Christus non leniter aperiri sibi tanquam ab amica postulauit; sed, sicuti suprà dictū est, fores cordis eius, & interiùs commouendo, & foris deiiciendo atque excæcando, vehementer dureque concussit. Cùm enim toties aperiamus Christo ianuam cordis nostri, quoties aut præcepta eius aut consilia in cor nostrum admittimus, & vel iustificamur primùm, vel in iustitia magis magisq. proficimus: non eadem tamen primi ingressus, quæ posteriorum est ratio. Primò enim ingreditur vt sponsam sibi faciat atque coniungat: posterioribus (vt loquitur Ambrosius) incrementa gratiæ secum vehit, dum venit vt gratiarum operetur augmenta, vt cumulet atque ornent potioribus virtutum bonis. Primò per spiritum timoris, quem præmittit, aditum sibi facit domicilium quæ præparat: posterioribus suauiter sese insinuat per incrementa charitatis. Est præterea aliqua quadam concupiscentiæ & ignorantæ necessitas, in qua peccati seruitus intelligitur; quæ propterea necessitas dicta est, quòd nostris eam viribus, nisi gratia specialis opem ferat, vincere atque excutere nequeamus. Propter hanc necessitatem pia ad Deum fides clamat: De necessitatibus meis erue me. Ab hac necessitate tunc est libera fides, cùm infusa charitas concupiscentiæ regnum euerterit: nec sic tamen libera est, quin se cupiat magis magisque liberari, quam diu caro concupiscit aduersus spiritum, & legem habemus in membris nostris, repugnantem legi mentis nostræ. huius denique necessitatis, quæ sub ignorantæ & cupiditatis iugo infeliciter agitur, adiutores sunt & dæmones, cùm ad peccata suggestionibus prauis instigant; & homines, improbi cùm adhibita extrinsecus violètia, pec-

care compellunt. Quippe & illa imputantur peccata, quæ non delectationis illecebra committuntur, sed causa deuitadæ molestiæ alicuius aut doloris aut mortis. Nam & hæc, inquit Augustinus, dicuntur quadam necessitate committi, cum omnia superanda sint amore & delectatione iustitiæ. Hoc ille lib. 2. contra Pelag. cap. 10. Itaque, vt ex ijs quæ dicta sunt, breuem responsionis summam conficiam, sicut credendi libertati naturali, quæ de libero cuiusque arbitrio est (quamuis sine Christi gratia nemini ad credendum sufficiat) contraria est necessitas illa naturalis, qualè in suis moribus bruta patiuntur, & illa quæ vel de prædestinatione & præscientia Dei, vel operatione, ab hæreticis nostræ ætatis inducitur, ita libertati fidei, quæ dicitur Christiana libertas, propriè postremum illud necessitatis genus aduersatur, hoc est, necessitas ea quæ peccare & infideliter agere cogit. Quæ verò ad ea quæ bona & sancta sunt cogit, rätum abest vt impediat vel minuat, vt etiam promoueat atque adiuuet veram fidei pietatisque libertatem. Subseruit enim hæc Dei gratia, qua homines ab infidelitatis erroribus, & vitiorum dominatu liberantur, quæ sola vera est & Christiana libertas. velut cum flagellat filium pater, ac verberibus vel pigritiam excutit, vel malitiam coërcet, vel à luxu & lasciuia reuocat, vel retundit superbiam, vel errata corrigat infirmioris ætatis, quid aliud quàm mirificè promouet in eo libertatem Christianam, qua ab improbißimis dominis, hoc est, cupiditatibus vel erroribus liberetur?

CAPVT

CAPVT XVI.

Quid sibi ea velint quæ Tertullianus in Apologetico scripta reliquit de libertate religionis.

DIXERIT aliquis, Tertullianum disertis verbis hanc, quæ petitur à nostris Libertinis, concedi velle religionis libertatem. sic enim scribit Apologetici capite vigesimo tertio, cùm Gentiles persecutores alloquitur: Videte ne & hoc ad irreligiositatis elogiũ concurrat, adimere libertatem religionis, & interdiceret optionẽ diuinitatis, vt nõ liceat mihi colere quẽ velim, sed cogar colere quem nolim. Nemo se ab inuito coli velle, ne homo quidem. Atque ideo & Aegyptijs permilla est tam vanæ superstitionis potestas, auibus & bestijs consecrandis, & capite damnandi, qui aliquem eiusmodi Deum occiderint. vnicuique etiam prouinciarum & ciuitati suus Deus est: vt Syriarum, Astartis: vt Arabiarum, Dialares: vt Norico, Tibilenus: vt Africarum, Celestus: vt Mauritaniarum, reguli sui: Crustumensium, Delmentinus: Narniensium, Viridanus: Asculanorum, Ancaria: Velsiniensium, Nursia: Otricularum, Valentia: Sutrinorum, Nortia: Faliscorum, in honorem est pater Curis. sed nos soli atcemur à religionis proprietate. Hæc Tertullianus. Quorum sensum ex ijs quæ explicata sunt, in prõptu est colligere. nam priora quidem verba requirunt libertatem veram, quæ cuique permitti sic debet, vt à veræ diuinitatis cultu non impediatur, neque ei cogatur seruire, quem vero iudicio improbet. Ea quippe sola est religionis, hoc est, veræ pietatis libertas. Nam impietas, & superstitio, & noxius error circa res diuinas, religio esse non potest. hæc veram Dei veri colendi libertatem adimebat Christianis impia crudelisque gentilitas, cogens omni genere suppliciorum, simulacra muta venerari, eoque magis licet sæuiens, quòd eum cultum à nostris improbatum

bb 5 atque

atque execrabilem iudicatum, ratione tueri, non sine rubore, conaretur. Et idcirco disputatione sublata, fiebat quòd Ennius ait:

Pellitur è medio sapientia; vi geritur res.

Quæ verò sequuntur, non eò pertinent, vt ostendatur iure & prudenter concedi tantam deorum varietatē; sed vt intelligatur hoc libertatis, Gentiles principes nò debuisse Christianis denegare in Dei sui cultu, quod omnibus aliis nationibus ab ipsis concessum est. Nos enim soli (inquit) arcemur à religionis proprietate. ita quam diceret planiùs: Cùm ceterarum gentium cuiq; suos deos permittatis, solos Christianos non patimini colere eum deum quem iudicent esse colendum. ita permitta omnis generis superstitionibus libertate, sola vera pietas est, quam ex omnibus terrarum angulis exturbatis. Apparebat sanè tunc quænam esset vera religio, quam diabolus persequebatur. Nam suos ille cultus omnes, sub infinita propè deorum multitudine, liberos & quietos esse patiebatur. Sciebat enim nihil interesse quos deos colerent, modò vera interim diuinitate ignorata, in illis omnibus simulacris ipse coleretur. Quia reuera omnes dij gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Soli aduersabatur Christianæ religioni, quoniam & hæc aduersabatur ei, quæ ceteros damnabat cultus, dæmonum videlicet delicias. Quin & ipsos dæmones exturbabat de cordibus credentium, quæ per omnes antea gentes, nihil obstetè deorum multitudine, alta pace possederat. Cùm enim fortis armatus (ait Saluator) custodit attriù suū, in pace sunt omnia quæ possidet. at Christiana religione in orbem terrarum introducta, cœpit impleri quod sequitur: Cùm autem fortior eo superuenerit, intrat in domum fortis, & priùs alligat fortem, ac deinde vasa eius omnia diripit. Hæc igitur odiorū causa fuit, vt propterea Christianos, vbicūq; posset, excitatis

persecutionibus, vexare, exagitare, & è medio tollere
 omni conatu & opera niteretur. Illa verò iam si quis
 cum rebus nostris compararet, is animaduertet etiam
 hoc facilè, quænam vera sit modò religio, quam diabo-
 lus persequitur. Omnibus enim aliis professionibus &
 petitur & datur libertas. vbi cœperit diabolus paulo
 liberius dominari, soli sunt Romanæ Ecclesiæ homi-
 nes, qui vel latere coguntur, & dissimulare quod intus
 sunt; vel si se protulerint, exturbantur. Damnat enim
 hæc iure suo reliquos omnes cœtus, qui præter ipsam,
 religionis nomine celebrantur: sicut olim Christiana
 pietas ceteros cultus omnes qui præter ipsam fierent,
 vt noxios & mortiferos respuebat. Aduersatur hæc
 diabolo sola, in qua vera pœnitentia est, & vera dona-
 tur remissio peccatorum; quam solam Christus regit
 ac protegit, qui saluator est corporis sui. Hanc igitur
 ecclesiam ex aduerto lædit diabolus & opprimit cùm
 potest, quoniam ab ea se lædi sola, & debilitari, & ex-
 pelli, forasque projici sentit. Ab ea verò cùm sibi ad-
 huc metuit, petit sectis ceteris libertatem: quæ si ne-
 getur, tum illius tyrannidem in suos filios vehemèter
 exaggerat. Quos si Dei filios vocet, nihil mirandum
 est; quia & haberi vult pro Deo, per eam superbiam,
 qua super sidera exaltare voluit solium suum, & simi-
 lis esse altissimo: & de eo scriptum est, quòd deus sit
 huius seculi, ex cæcans mentes infidelium. hos profe-
 cto suos lubès eò perduceret, vt dicere possent, Pax &
 securitas. Nūquam enim hoc Dei filij dicturi sunt, qui
 vsque ad finem mundi persecutiones grauissimas pie-
 tatis nomine patiètur. Sed dicent hoc Antichristo re-
 gnante Ecclesiæ desertores, cùm eos fractis Christia-
 norum Principum viribus, vel ipsis etiam Principibus
 per hæreses aut apostasias deprauatis, nemo impediet,
 nemo turbabit, nemo legibus incuriet armisq. metum,
 quo minùs quodcunque libuerit impietatis genus
 pro

764 DE CHRISTIANA LIBERTATE
pro voto confectentur. Huc profectò tendit ista tam
frequens tamque pertinax libertatis efflagitatio, sen-
simque ubi vel annuitur, vel extorquetur, mundum
in deteriora labentem præparat Antichristo.

CAPVT XVII.

*Satis declarare Ecclesiæ Romanæ desertores, solam eius esse
religionem, quam nolint haberi liberam: idq̄, ex tribus
potissimum capitibus, quæ breuiter confutantur.*

QUOD autem sola sit Romana religio, quam no-
lint haberi liberam, ex eo perspicitur; quia cum
ceteris errores tribuant tolerabiles, hanc vnã grauif-
simæ superstitionis impietatisque condemnant, ex tri-
bus potissimum capitibus. [Primò, quia pura & sim-
plici ac sana doctrina Christi relicta, humanis potius
constitutionibus & inuentionibus fidem habeat. Se-
cundò, quòd eum cultum amplectatur, qui sit positus
in creaturis, externisque rebus, & egenis mundi ele-
mentis, quibus diuina virtus affingitur, quam nemo
tamen (inquit) accipiat vel experiatur: non eum qui
in spiritu & veritate situs est. Tertiò, quòd in ea ho-
mines vsurpent sibi in diuinis negotiis remissionem
peccatorum, dationem Spiritus sancti, erogationem
multarum confictarum gratiarum: cum ea ad Christum
transferenda sint, eique soli tribuenda. Ad quæ (in-
quit) quia hæcenus non attendimus, omnes nostri
conatus irriti fuerunt, & erunt quoque tam diu vani
& inutiles, quàm diu operam dare neglexerimus, vi-
tria ista, nempe: Sana doctrina, verus Dei cultus, & po-
testas tam in cælo quàm in terra, in eum modum, quo
à Christo docta, instituta, & demonstrata fuerunt, ei-
dem restituantur.] Hoc autem quid est (dic enim, te
rogo, quod vis planius) hoc, inquam, quid est nisi ve-
stros conatus tam diu vanos & inutiles futuros, donec
Roma.

*In epistola ad
Archiducem
Austriam.*

Romanæ Ecclesiæ professio, quam illis laborare fingis malis, funditus exterminetur? Nec sanè diffiteor hunc esse in nos debere omnium conatum, si verè illa nobis tribuerentur, at non ignoramus quorsum illa tria capita spectent. nouimus planè quid designent ac no- tent in doctrina Catholica, quod eis non probetur. Cur enim humanas institutiones, doctrina Christi re- licta, sequi nos dicis, nisi quia statis temporibus ieu- nandum, orandum, psallendumque in cōsecratis Deo locis, & si qua sunt eius generis, ordinatis facienda tē- poribus, arbitremur? In quibus obseruationibus si probabilem possumus facti nostri reddere rationem, nōne recipies nos, sicut & sectas alias, quæ sua quoq. inuēta & instituta sequuntur? An Scripturis illi se mu- niant; nos verbum Dei proferre nullum possumus? quasi non in Scripturis ieiunium, non frequens ora- tio, non Dei cultus, & pia ab occupationibus seculari- bus vacatio commendetur? Si autem bonum & lau- dabile ieiunium est, cur malum est præcipere ieiuniū? Si frequens oratio & laus Dei commendatur, cur im- probentur Ecclesiæ leges & consuetudines, siue pri- uatæ, siue publicæ, quibus, secundum Dei verbum, quod tam sit laudabile, frequentetur? Sed grauant multitudinem: quid si obseruare parati sumus, & paulo quàm vos sapiùs vel ieiunare vel orare? nunquid de- trimentum patimini, aut nunquid à Christi doctrina recedimus, si in ijs faciendis quæ Christus approbat, malimus Ecclesiæ pastorum iussu sequi, quàm nostro quisque arbitratu eadem cum multa confusione face- re, aut potiùs omnino negligere? Nec verò in his ser- uile iugum est, quæ spiritualibus noui Testamēti filiis aptissimè congruunt exercendis; nec importabile ijs, in quibus non spiritus seruitutis in timore, sed spiritus libertatis in dilectione dominatur. Iam secundum ca- put cur nos terreat, tanquam eum complectamur cultum,

766 DE CHRISTIANA LIBERTATE
cultum, qui sit in creaturis positus, & rebus externis,
atque infirmis & egenis elementis? quænam ista crea-
tura sunt? quæ infirma & egena elementa, quibus di-
uina virtus affingitur, quam nemo sit expertus? Aqua
credo Baptismi, & Confirmationis atque Vnctionis
oleum. & tamen scriptum est, renasci nos ex aqua &
Spiritu sancto oportere. scriptum est iterum, Mundâs
Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quibus locis,
non verbo Dei tantummodo, sed apertè omnino la-
uacro aquæ assignatur nostra mundatio: neque huic
elemento assignari nostra purgatio posset, nisi purgandi
vim & efficacitatem diuinitus accepisset. Sed miteri
ac simplices, aquam audimus, aquam intelligimus;
neque tam metaphorici sumus, vt aquæ vocabulo si-
gnificatam mortificationem possimus animo concipi-
pere. Esto, simplices simus, non tamen malitiosi, non
noua & inusitata interpretatione textum illum, qui de
aquæ necessario elemēto expressus est, corrumpimus.
Cur tantum præ subtilioribus illis interpretibus me-
remur odij, vt tolerandi minimè iudicemur? Cur au-
tem noster ad creaturam cultus, & infirma elementa
relabitur, si creatura ad potentissimi creatoris nutum
subseruiente, de huius plenitudine gratiæ irroratione
expectemus? Sed amplectimur contra Augustini do-
ctrinam signa pro rebus, quam esse ille pronūciat mi-
serabilem animæ seruitutem. Falleris amice, falleris.
Non signa pro rebus accipimus, morè Iudaizantium;
qui sacrificiis pecorum addicti, in ijs Christum cogi-
tare nesciebant: sed siue in baptismi, siue in Cœnæ sa-
cramēto, signa, quæ se foris sensibus nostris subiiciunt,
sic intuemur, vt rem significatam subesse, iuxta Christi
institutionem, minimè dubitemus. Hanc ergo rem,
hoc est, diuinum spiritum, Christumque ipsum, præ
signa sua secretiùs in animis operantem, veneramur:
huic adhibemus cultum. neque propterea nos ipsos
vili

vili subijcimus elemēto, quoad nostri cōmonitionem atq. instructionē ex præcepto Christi vt edū esse nobis arbitremur. Alioqui & elementa literarū, & vocū sonos, & motus corporum, & quicquid omnium externum est diuino in cultu, vitare debebimus: ne egenis feruientes elementis, non adoremus Deum in Spiritu & veritate. Certè panem ipsi, & frangendi ritum, & certorum formam verborum in Dei cultu recipitis, si non omnino disceditis ab institutione. An fortius & locupletius elementū est panis pistorius, quàm Christi corpus? aut infirmum & egenum elementum non est aqua dumtaxat significans, & infirma atque egena est aqua, Dei concepta virtute regenerans? Quid autem est, quod addis virtutem hanc neminem experiri? neminem accipere? Itane baptismum elidis & enervas, quem in Ecclesia Catholica paruulus accepisti? paruulus enim accepisti haud dubiè, quod grandior seruare debueras. Quod si conseruasses, non solùm factis innocentior, verùm etiam verbis religiosior atque integrior noscereris. Sed vt cunque in te res sese habuit, aut habeat; non debueras ceteros tuo pede metiri, nec propterea aut Baptismi, aut Eucharistiæ negare virtutem, quòd eam fortè expertus non fueras. Nam Baptismi quidem virtutem expertum se fuisse, diuus Cyprianus testatus est in epistola ad Donatum, cùm scribit, vndæ genitalis auxilio ad eò se esse immutatum, vt cœperit videri facile, quod prius impossibile putabatur. Eucharistiæ verò nisi permagnam & ipse & veteres alij vim esse iudicassent, non eam propterea ministrari voluissent imminente persecutionis atrocitate; vt eius energia roborati & animati fideles, certiùs de hoste sæuiente victoriam reportarent. Alia (inquit *Epistola 9.* Ambrosius) mysteria sunt, in quibus est mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, Sacramentorum participatio; quæ cùm acceperis, tunc mirabere

rabere tantum donatum esse homini, ut illud manna, quod miramur fluxisse de caelo Iudæis, nec tantæ operationis iudices ad salutem fuisse. Illud enim quicumque acceperunt, mortui sunt in deserto, præter Iesum Naue & Caleb. Hoc sacramentum quicumque gustauerit, non morietur in æternum. Sic illi. Ad vos verò quod attinet, nihil mirandum est, si nullam Sacramentorum virtutem experiamini, quæ nuda esse sine virtute symbola prædicatis. Cetera verò quæ exteriorum in Ecclesia cultum habet, eiusmodi sunt, ut, licet Sacramentalem efficiendi vim non acceperint, tamen non careant utilitate significandi. Quibus exercendis, & in veritate adorat Ecclesia, quia in Iesum Christum, qui veritas est, agnoscit atque profitemur; & in spiritu, quod per eas res visibiles atque conspicuas, fidei & dilectionis, veræque & interioris pietatis motum & affectum in Deum & Christum inflammet. Ideoque & Legis tempore, cum iuxta institutionem Dei ceremoniarum multiplices ad Dei cultum adhiberentur, quamuis ij qui carnales erant, & miserabili animi seruitute signa pro rebus amplectebantur, Deum neque in spiritu, sed in carne; neque in veritate, sed errore adorarent: tamen spirituales eius temporis homines, qui illa ex fide faciebant, in spiritu proculdubio & veritate adorabant; quia ut verè iusti, verè pij, ita profectò veri adoratores erant. Vnde intelligitur, ceremoniarum usum, veram adorationem nequaquam excludere: quando in Iesum non tam quod geritur per seipsum, quam id quod nobis illæ significant, suoque modo loquuntur & commendant, vigili fide & mente spirituali perpenditur; oculique mentis, quod ipse etiam ex Augustino commemoras, supra corporatas creaturas, ad percipiendam æternam lucem eriguntur. Tertium porrò caput, ex quo præ tuis lectis minùs ipsi ferendi censentur; quia videlicet in diuinis negotijs ea sibi homines assumant,

sumant, quæ ad solum Christum sint transferenda; ut est remissio peccatorum, Spiritus sancti donatio, & aliarum (ut vis) figmenta gratiarum: tale est quale superiora, plus continens quod refugiendum videatur specie prima verborum, quam, si bene ac penitus inspiciatur; metuendum. Nam hæc indubiè tanta munera si sic homines aliqui sibi assumant, ut ea Christo detrahant, aut in ijs Christum non agnoscant, non sine causa è societate Christiana proijciendi videantur; sed si in eiusmodi negotijs, causisq. diuinis, Christo quidem potestas atque auctoritas primaria, homini verò ministerium, & vicaria quædã functio tribuitur: quid dicitur, à quo sit tam vehementer abhorrendum? quid asseritur à verbo Dei, & eo quidè scripto disertoque, alienum? Nonne dicitur Apostolis: Quorum remiseritis peccata, remissa sunt? Quæ solueritis super terram, ea soluta erunt & in cælis? Possunt ergo & homines, iuxta Scripturam, peccata remittere; cum hanc à Deo potestatem acceperint, qui solus auctoritate primaria, neque aliunde sibi communicata, peccata remittit. Atque hoc nos Dei verbū sequentes, homines aliquos tali à Deo potestate honoratos veneramur atque suscipimus: idq. dum facimus, nihil aliud quam Deum ipsum in eorum personis honorare nos arbitramur. Nam quod profers ex Ambrosij commentariis, plantare esse euangelizare, & ad fidem trahere; rigare verò baptizare solēnibus verbis; peccata autem dimittere, & spiritum dare, Dei solius esse, ideoque nullam esse in hac re gloriam hominis, cum salutis effectum solus producat Deus: hoc (inquam) non detrahit homini ministerium, per quod Spiritus sanctus donetur, sed magis constituit. Gloriam verò eam quæ eius propria est, qui ineffabiliter intrinsecus operatur, adhibito fortis Sacramento, nullus nostrum cuiquam mortalium adscribendam existimat. Cur ergo tolerandi non sumus,

mus in eo in quo tam pulchrè concinimus cum Dei verbo, veterumq. doctrina? Sed prauè interpretamur Dei verbum. Quasi melius interpretentur illi, quibus remittere peccata, est Euangelium prædicare, quo annuncientur esse remissa credentibus. At hanc potestatem etiam in peccatoribus existere sustinemus. Quid ni? cùm pronuciare credenti remissa esse peccata, quod vobis est peccata remittere, etiam is possit, qui non habeat Spiritum sanctum, ex quo bene viuat. Cùm igitur & sanam doctrinam teneamus, & verum Dei cultum, & potestatem Christo Domino in celo atque in terra, clarissimæ vocis præconio, tribuamus; cur, ceteris omnibus libertate permessa, soli excludimur? soli minimè ferendi iudicamur? Hæcne vestra libertas est, quam tanta contentione petitis? eâne religionis dicenda libertas est, quæ veram & antiquissimam, & primam religionem exterminat? Estne ea dicenda libertas religionis, hoc est pietatis, quæ Turcarum impietatem citius liberam esse patiat, quam Ecclesiæ Romanæ, in qua primus præsedit Christi vice Petrus, religionem? Hæc ergo libertatè, si cum aliis quibusdam, vt dicis, impedierim atque turbarim, non eo profectò nomine mihi displiceo, cùm ex ea sciam nihil prouenire posse boni; quam ea mente atque intentione petitis, vt Romanam Ecclesiam subuertatis. Idcirco enim te sic offendit, quòd Ecclesiam Romanam omnibus opibus ac viribus defendendam esse dixerim, vt mihi propterea per annotationem marginale tanquam à latere veniret spiritus Antichristi, non Christi. Quo manifestè declaras, tibi esse persuasum, Romanam Ecclesiam esse Antichristi Ecclesiam, & ideo qui hanc dicant defendendam esse, spiritum Antichristi habere, non Christi. Ex quo etiam non temere diuinamus, cùm libertatem petitis religionis, nobis tamen nullam fore libertatem, nisi Christum & Antichristum pari velitis in Ecclesia libertate potiri.

CAPVT XVIII.

*Quid sit de ea narratione sentiendum, quæ ex Molinæo
profertur de Ludouico Rege Franciæ XII.*

HISTORIAS etiam profers pro asserenda hac
vestraliberrate. [Memoratu, inquis, dignum est
exemplum Ludouici duodecimi, cui patris populi co-
gnomen impositum est. Incendebant eum Cardina-
les & Episcopi aliquot aduersus Merindolanos &
Crabrierenses (reliquias videlicet Albigensum Chri-
stianorum, qui olim propter Christum diu multumq̃.
vexati sunt) quippe veneficos, incestos, hæreticos, ac
proinde tollendos esse. Merindolani & Crabrierenses
subodorati quæ Cardinales & Episcopi in se consilia
coquetent, mittunt ad Regem Legatos, & innocetiam
suam tutantur. Eos Legatos aditu Regis Cardinales
prohibere conabantur, Regem monentes, ne illis pro-
se dicendi apud se potestatem faceret, iure Canonico
prohiberi ne quis cum hæreticis communicet. Tum
Rex, Etiam si, inquit, mihi in Turcam aut diabolum
bellum suscipiendum esset, eos tamé prius audire vel-
lem. Dignum profus Rege responsum. Quippe inau-
ditum & indefensum quemquam damnare, sceptro &
iure abuti est. Ergo accitos Legatos Ludouicus intro-
duci iubet. Illi reuenter exponunt, Merindolanos &
Crabrierenses, Euangelium, Biblia, Symbolum Apo-
stolicum, Dei præcepta, Sacramenta agnoscere atque am-
plecti: cæterum nec Papæ, nec ipsius doctrinæ crede-
re. si secus esse Rex deprehenderet, se nullum supplicium
recusare. Ea itane se haberet, an secus, Rex scire voluit.
Itaque ea de re Adamo Finnæo, libellorum supplicum
magistro, & Guilhelmo Paruo Dominicano, qui illi
erat à confessionibus, quæstionem mandat. Illi in ea
loca profecti, & quæstionibus perfectis, reuersi sunt ad
Regem. Referunt, illis in locis homines baptizari, Ar-

tuculos fidei, & Decalogum doceri, Dominicos dies
 religiosè coli, Dei verbum exponi, veneficia & stupra
 apud eos nulla esse. Cæterùm se in ipsorum templis
 neque imagines, neque ornamèta Missæ vlla reperisse.
 His auditis Rex, eosne præcipiti iudicio damnauit? aut
 bello persequutus est? Minimè: sed iureiurando addi-
 to, Me, inquit, & cætero populo meo Catholico melio-
 res illi viri sunt.] Hæc tua sunt de Ludouico duodeci-
 mo, vel certè Molinæi, cuius ex libro de Monarchia
 Francorum, te illa deprompsisse significas. In quibus
 dum laudatur Ludouicus duodecimus, vituperantur
 prædecessores eius clarissimi Gallix Reges, Philippus
 Augustus, & diuus Ludouicus, à quibus Regibus per-
 secutionem passi sunt Albigèses. Nam Philippus qui-
 dem per suos duces multa Albigensium milia sustulit:
 posteaque Ludouicus Ludouici filius, cùm eosdem in
 sua perfidia obstinatos comperisset, Ioanni Bellemon-
 tensi imperat exercitum in eos ducere. quod adeò fru-
 stra non fuit, vt intra paucos dies, alijs atque alijs rece-
 ptis eorum munitionibus, rebelles perdomitos conuen-
 tientibus affecerit pœnis. Ac ne tum vim dumtaxat in
 eos adhibitum fuisse, non doctrinam, non salutaria
 monita subministrata calumnieris; constat, Philippo
 regnante, sic armis oppugnatos Albigenses, vt animos
 quoque eorum expugnandi cura nequaquam defuerit.
 quippe Simonem Montfortium belli ducem comita-
 tus Dominicus, vir continentia vitæ, & doctrina cla-
 rus, magnam verbi ministerio & omni officio charita-
 tis operam præstitit, quo miserè deceptas animas erro-
 rum laqueis eximeret. Tibine ergo Albigenses propter
 Christum diu multumque vexati fuisse videtur, quos
 Christianissimi Reges, & religiosissimi Gallix nobiles
 tunc sunt persecuti? Itane tibi tunc omnis Gallia insa-
 nisse videtur, vt Christum ignoraret, quem in suis di-
 scipulis opprimere conaretur? Apud solos ergo Albi-
 genes

genes tunc Christi erat Ecclesia, & de cæteris regni
 partibus perierat: quoniam profectò Christi Ecclesia
 esse non potuit, quæ aduersus Christum grauem ad eò
 persecutionem cõmoueret. A quibus igitur, obsecro,
 & per quos, ad Ludouicum vsque duodecimum, veræ
 religionis hæreditaria successio penetrauit? quomodo
 suum populum Catholicum vocat, qui per te Chri-
 stianus non erat? Successerat enim eadem in religione
 ijs populis, à quibus propter Christum Albigenses fin-
 gis persecutionem esse perpeffos. Ex aduerso autem
 cum populum suum in ea cum Albigensibus compa-
 ratione Catholicum vocat, nonne significat Albigen-
 ses non fuisse Catholicos? quid enim est quod dicit,
 nisi viros illos, quamuis pontificiæ doctrinæ non ac-
 quiescerent, tamen Catholicis, qui eam sequerentur,
 fuisse meliores? Non ergo erant illi Catholici, ipsius
 Ludouici iudicio: quare nec Christianæ Ecclesiæ gre-
 mio comprehensi, cum in Symbolo profiteamur Ec-
 clesiam Christi Catholicam. Tu ergo iam videris, quo-
 nam modo homines ab Ecclesia Christi alienos, quos
 proinde haberi oportuerat sicut ethnicos & publica-
 nos; quomodo hæreticos & schismaticos, quibus nec
 Aue dici cõuenerat, meliores esse dixerit viros Catho-
 licis hominibus, & obedientibus Ecclesiæ filijs. Iam &
 hoc attède, ex qua suorum relatione fingatur Rex me-
 liores illos esse viros Catholicis populis concludere:
 nempe quia in illis Albigensium locis homines bap-
 tizarentur, articuli fidei, Decalogus docerentur, ver-
 bum Dei explicaretur, veneficia apud eos & supra
 nulla essent; proptereane ergo meliores Catholicis?
 Quid enim istorum apud veteres damnaissimas hæ-
 reses non fiebat? Apud Nouatianos, Donatistas, Aria-
 nos, Nestorianos, Eutychianos, aliasque pestes, bap-
 tizabantur homines, articuli fidei, Decalogus studio-
 sissimè tractabatur, Dominici dies religiosè coleban-

774 DE CHRISTIANA LIBERTATE
tur. Sæpe iidem tam bonis erant moribus, vt multos
Catholicos erubescere cogerēt. Hi ergo sectarij rectè à
quoquam sano homine Catholicis dicerentur esse me-
liores? Laudas Regem, quia non præcipiti iudicio reli-
quias Albigenſium cõdemnauerit: nec aduertis quàm
præcipiti iudicio concluderit, addito etiam iureiuran-
do, ex confusa, & generali, nec bene discussa informa-
tione, illos Catholicis populis esse meliores. Quo-
modo enim, & qui, quòtve Articuli fidei doceantur, qua
ratione Decalogus tractetur atque explicetur, quo-
modo etiam & qua forma verborum baptizentur ho-
mines, permultum interesse quiuis intelligit.

CAPVT XIX.

*Non satis narratorem hunc attendisse quæ fuerit
Albionum doctrina.*

PORRO nec illud in hac fictitia narratione satis
attenditur, quæ doctrina fuerit Albigenſium, quo-
rum hi dicuntur esse reliquias. Cùm enim sancti Do-
minici ætate variæ hæreses grassarentur sub generali
nomine Catharorum, diuersasque Christianæ Eccle-
siæ prouincias macularent; vt Lombardiam, vt Tu-
sciã, vt Marthiam; fuit inter cætera loca comitatus Al-
bigenſis deprauatissimus, vnaque illic ex sedecim que
Catharorum Ecclesiæ numerantur à fratre Reinerio,
antea hæresiarcha inter ipsos Catharos, postea verò sa-
cerdote Ordinis Prædicatorũ. Qui etiam vt breuiter,
ita dilucidè sententias Catharorum, & communes
omnium & proprias ferè sectarum singularum, qui-
bus inter se (quod facillimè euenit inter hæreticos) dis-
crepabāt, recensuit atq. explicauit. Cõmunes, inquit,
opiniones omnium Catharorum sunt istæ: videlicet,
quòd diabolus fecit hunc mundũ, & omnia quæ in eo
sunt. Item quòd omnia sacramenta Ecclesiæ, videlicet

Sacra-

Sacramētum Baptismi, & cætera Sacramēta nihil profunt ad salutem, & quòd non sunt vera Sacramenta Christi & Ecclesiæ eius, sed deceptorica, & diabolica, & Ecclesiæ malignantium. Item communis opinio omnium Catharorum est, quòd matrimonium carnale semper fuit mortale peccatum, & quòd non punietur quis grauius in futuro propter adulterium vel incestum, quàm propter legitimum cōiugium. Item omnes Cathari negant carnis resurrectionem futuram. Item credunt quòd comedere carnes, oua & caseum, etiam in vrgenti necessitate, sit mortale peccatum. Item quòd potentes seculares peccant mortaliter, puniendo malefactores vel hæreticos. Item quòd nemo potest esse saluus nisi per eos. Item quòd non licet iurare in aliquo casu: & ideo iurare est semper mortale peccatum. Item quòd paruuli etiam baptizati non leuius punientur æternaliter, quàm latrones & homicidæ. Item omnes negant purgatorium. Est etiam communis, inquit, opinio omnium Catharorū, quòd peccaret grauiter, quicumque ex eis spōtè occideret auem aliquam, à minima auicula vsque ad maximā; & quadrupedia, à mustela vsque ad elephantem; sed de cæteris animalibus non sic dicunt. Sic ille de communibus eorum sententijs, qui ipsius ætate vel superbè se Catharos appellabant, vel sic à Catholicis notabantur; quòd se à cæteris, vt immundis, tanquam soli ipsi puri & sancti seiungerent. Addit idem postea de Sacramentis eorum communibus. Cathari namque, inquit, instar simiarum, quæ hominis actus imitari conantur, quatuor habent sacramenta, falsa tamen & inania, illicita & sacrilega: quæ sunt, manus impositio, panis benedictio, pœnitentia, & ordo. de quibus ordine postea differit breuissimè. Habes ergo hîc tuos Albigenes, quos ais propter Christum persecutionem esse perpessos. Miror an eis nunc Ecclesiæ portas aperires, si qui

similiter carnis resurrectionem negarēt, si qui nuptias
 vt scelus damnarent, si qui carnes edere vllō casu nefas
 ducerent. Non opinor, nisi simili errore demens raperis.
 Quantum ergo tibi placere possunt in eo quod
 purgatorium negant, tantum tibi in eo quod nuptias
 damnent, displiceant necesse est: quantum que appro-
 bas, quod in hæreticos animaduerti non putant licere,
 tantum oportet improbes, quod iidem ne maleficos
 quidem vllōs patiantur interfici. Et si tibi propter
 Christum persecutionem videntur passi, quia rectissi-
 mē purgatorium tollerent, propter quem obsecro pas-
 si sunt, cum nuptias condemnarent? cum carnis resur-
 rectionem negarent? cum à diabolo cōditum esse mū-
 dum affirmarent? Talium ergo tamque nefandarum
 sordium reliquias Rex Catholicus & sibi & suis Ca-
 tholicis, bene de illis instructus & informatus, antepo-
 suisset? Et idem apud reliquias suæ ætatis Albigen-
 sum tam facilē credidisset homines baptizari, si scisset eo-
 rum maiores, quibus in simili errorum insania succes-
 serant, baptismum qui in aqua fieret, omnino sustulisse?
 At se posteriores, inquis, iam in multis correxerant:
 priores igitur, quos corrigi oportuerat, propter Chri-
 stum persecutionem passi non sunt. Quod si hæc om-
 nia de illis fingi dixeris, non metuis ne citius multo
 fingere dicaris, quod propter Christum persecutionem
 passi sint? & hoc quidem fingere cum tāta clarif-
 simorum Principum Christianissimæ Galliæ, totque
 populorum Catholicorum iniuria? aut si illa fingun-
 tur, tu articulum profer ad Christi doctrinam pertinē-
 tem, propter quem illos persecutionem passos esse cer-
 tius edoceas. ede tuos historicos, testes nobis idoneos
 producito. Cepisse luem hanc diui Bernardi tempori-
 bus, Pontifice Innocentio secundo, & iisdem in Galliæ
 partibus, hoc est, circa Tholosam, sparsisse sui veneni
 non negligenda semina, testis nobis est ipse Bernar-
 dus,

dus, qui propterea Tholosates hortatus est epistola du-
 centesima quadragesima prima, vt persequeretur de-
 prehensas, sed nondum comprehensas vulpes, neque
 desisterent donec penitus deperirent atque diffugerent
 de cunctis eorum finibus. Scripsit & ad Hidelphon-
 sum comitem sancti Ægidij, cui declarat se propterea
 in ea loca esse profectum, quod ea sola de vniuersis
 Gallix prouincijs maximè sibi inuenisset exposita Hé-
 ticus apostata, auctor lectæ: vt sub illius potissimum
 Comitum dominatu, in gregem Christi toto furore bac-
 charetur. At ne alias tunc hæreses fuisse putes, quàm ex
 Reineri catalogo recensuimus, scribit idem Bernardus
 sermone in Cantica sexagesimo sexto, damnasse eos
 nuptias, abstinuisse à cibis tanquam malis, ex Mani-
 cheorum insania, baptisma sustulisse paruulorum, ora-
 tiones pro defunctis improbasse, ignem purgatorium
 post mortem nullum restare docuisse, ordinibus Ec-
 clesiæ detraxisse, sacramenta contempsisse. Eadem er-
 go fuere hæreses iisdem locis, quæ auctæ postea atque
 propagatæ, vsque ad Innocentij tertij Pontificatum,
 sic inoleuere, vt, quemadmodum Platina scribit, non
 disceptationibus verborum tantum, verumetiam ar-
 mis opus fuerit. Sederat, inquit Paulus AEmilius, ea
 pestis in comitatu Tholosatum, cui Albij contribue-
 bantur, & finitimas polluerant ciuitates. Pontifices
 nostros, Episcopos sceleratorum; Ecclesiam nostram,
 cæterum infernorum vocitabant: matrimonia damna-
 bant, promiscuos cõcubitus, eosque nefarios, sanctos
 ducebant. Ad eos sanandos, si resipiscere possent, mis-
 sus diuus Dominicus. neque vite, neque orationis san-
 ctitate permoti sunt. Armis etiam pertinacia se tuta-
 batur: necdum indoles illa Gothica ferociaq. vtique
 exoleuerat. Et infra: Circiter centum milia armato-
 rum, inquit, in acie aduersus Simonem, ne decima
 quidem parte hosti parem, constitisse ferunt, sed va-
 luerunt

*Epistola 240.**In Innocentio
tertio.**In Philippo
August. lib. 6.*

lucrum lachrymæ, vicit religio, fusa fugataque multitudinè à paucitate, furor à religione. Sic AEmilius, Si iam quærat aliquis, quoniam modo à diu Bernardi temporibus, per annos circiter quinquaginta aut sexaginta, tantum incrementorum & virium accipere Tholosates siue Albij hæretici potuerint: ipse ei Bernardus causam reddet, sermone suprà memorato. Dolendum (inquit) valde, quòd non solùm laici Principes, sed & quidam, vtdicitur, de clero, nec non de ordine Episcoporum, qui magis eos persequi debuerant, propter questum sustineant, accipientes ab ijs munera. Et quomodo, inquiunt, damnabimus nec conuictos nec confesos? friuola satis non ratio, sed occasio. hoc solo, etiam si aliud non esset, facilè deprehendes, si (vt dixi) viros & feminas, qui se continentales dicunt, ab inuicem separe: & feminas quidem cum alijs sui sexus & voti degere cogas, viros æquè cum eiusdem propositi viris. per hoc enim consultum erit vtrorumque voto simul & famæ, cum continentia suæ & restes habuerint & custodes. Quod si non sustinent, iustissimè eliminabuntur de Ecclesia, quam scandalizant non solùm notabili, sed etiam illicita cohabitatione. Habes ex diuo Bernardo propagatæ pestis causam, nec propagatæ modò, verum etiam progressu temporum inueneratæ, & sic quidem radicatæ & armatæ, vt non solùm disputantium rationes, sed Principum etiam gladios colliserit. Inter quos si nihilominus vsque ad Ludouicum duodecimũ aliquas sui reliquias transmissit, pari hæc tamen odio dignæ atque execratione fuere: nec eis potuit Ludouicus laudabiliter indulgere, quas eius maiores summa cum laude funditus extirpare conati sunt. Quoniam ergo modo verisimile sit, quòd nec apud clarissimos historicos scriptum reperio, nõ modò non indulgisse Ludouicum Principem haud dubiè Catholicum, verum etiam laudasse? nec laudasse simpliciter,

ter, sed impuros etiam homines, Catholicis omnibus Gallia: populis, iuxta ventosum illud Molinæ mendacium, addito iureiurando anteposuisse? Nam, temeraria quidem iuramenta vsque adeo Ludouicus non ferebat, vt temere iurantes, varijs edictis coërcuerit: vsus ea in re, consilio Guilhelmi Parui, qui ei erat à factis confessionibus.

CAPVT XX.

Dissoluitur argumentum petatum, cum ab exemplo Ioannis Pontificis, eius nominis primi, tum etiam Principum Romanorum.

EST abste quoque Ioannis Pontificis eius nominis primi productum exemplum, Platinæ verbis eiusmodi: Theodoricus Rex Italia:, Ioannem Pontificem Romanum eius nominis primum, Theodorum, duosque Agapitos oratores, ad Iustinum Imperatorem, qui Arianos expulerat, eorumque Ecclesias Catholicis assignauerat, misit: qui eum hortarentur, vt Arianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italia: Ecclesias Catholicas demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem Legati excepti sunt, qui vbi Constantinopoli rationem legationis exposuere, cum flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt peritura: Italia:, vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eo tandem pium hominem perpulere, vt Arianos restitueret, atque eos vivere suis institutis & legibus sineret. hinc tu concludens, Itaque, inquis, fidei causa hic postposita necessitati est. Quæ quidem conclusio ex tuo sensu profecta, non ex commemorato Ioannis exemplo, vera ratiocinatione deducta est. Ex quo enim Euangelio didicisti, causam fidei vili esse necessitati postponendam? Causa enim fidei, Christi & Dei causa est: quæ apud homi-

homi-

homines Christianos tanti esse debet, ut omnis illi debeat humana cedere necessitas. Id quod facere serpētū etiā docemur exēplo, qui, quo suū caput seruent incolume, ceteras omnes sui partes, cædentiū ictibus exponere non dubitant. Neque ergo id efficere studuit apud Imperatorem sanctissimus Pontifex, ut causa fidei necessitati postponeretur, sed omnino fidei ipsius religionisque causam egit: quæ ne opprimeretur in Italia, consultū esse censuit, Arianos in Græcia ad tempus adhuc tolerari. Non enim fidei causa postponitur necessitati, aut quicquam agitur in præiudicium religionis, quoties vel hèresis, vel aliud quodpiam toleratur infidelitatis genus, ne grauiora detrimenta pietas accipiat. Imo verò hoc est fidei causam putare primam, eiusque rationem piè omnino prudenterque suscipere. Quomodo nec in pudicitie præiudicium, prostibula certis duntaxat locis; nec in Reipublicæ aut æquitatis iniuriam vsuræ tolerātur. Quamuis enim ipsa prostibulorum impuritas, pudicitia; & vsurarum iniquitas, iustitiæ proculdubio contraria sit: non tamen euiusmodi vitiorum prudens & moderata toleratio, vitium aduersa est, sed pro ea potiùs conseruanda facit. Ad eundem ergo modum, contraria veræ quidem religioni sunt impiarum exercitia factionum: sed eorum ad aliquantum tempus prudens permissio; quoniam intuitu sit alibi conseruandæ fidei, non causam religionis necessitati postponit, sed urgente necessitate religioni consulit. Nec verò toleratio seu permissio hæc, tali omnia ex necessitate, causæ tuæ patrocinator. Tu enim libertatem istiusmodi non tolerari, sed probari vis: nec vno duntaxat loco permitti, sed toto prorsus orbe terrarum, ne videlicet zizania euellantur; neque ad tempus tantummodo, sed omnino vsq. ad extremum iudicium, messisque diem. Quid tibi ergo profuerit, si Ariana hæresis ab Imperatore Iustino, propter impendentem

alioqui

alioqui Ecclesijs Italicis ruinam, ad tempus tolerata
 sit, & aliquantum libertatis acceperit, cum postea re-
 moto eiusmodi periculo, Iustinianus, Iustini in impe-
 rio successor, legem promulgauerit; ne qui essent hæ-
 retici sub eius imperio, datis ad conversionem trium
 mensium inducijs? Quod autem nonnulli dum resi-
 stant Libertinis, illam esse non putant de Ioanne Pon-
 tifice veram historiam; sed Ioannem Pontificem auxi-
 lij causa in Græciam ad Imperatorem profectum esse
 contendunt, quoniam Theodoricus Arianus Italiam
 direxerat, eamque Romanæ esse historiae fidem; in eo
 hi multa falluntur simplicitate, quod cogitare nesciāt
 hoc ipsum auxilio Italiae fuisse futurum, si Arianis in
 Græcia parceretur. Nam cum constet Ioannem Ponti-
 ficem ab ipso Theodorico missum ad Imperatorem,
 eiusque legatione esse functum; quoniam modo hæc
 Ioannis fuisset eò directa legatio, vt aduersus Theo-
 doricum auxilia peteretur? Breuiarium ergo illi suum,
 quod Romanæ historiae nomine significant, non satis
 intelligunt. Neque enim Romanum Breuiarium Pon-
 tificali Romano contrariū est, è quo Platina suā illam
 narrationem elicuit. Nec verò solus aut Platina, aut
 Sabellicus, aut Massæus Cameracenas. ita rem gestam
 referunt: sed vetus quoque & celebris Pauli Diaconi
 eadem de re historia, quæ his expressa est verbis: At
 verò, inquit, in Orientis partibus, cum adhuc eo tem-
 pore per singula loca hæresis Ariana vigeret, Iustinus
 sexto imperij sui anno orthodoxæ fidei studio omni-
 modis satagere cepit, vt hæreticorum nomen exstin-
 gueret, statuitque vt vbique eorum Ecclesias Catholi-
 ca religione consecraret. Quod dū in Italia Rex Theo-
 doricus, Ariana lue pollutus, audisset; Ioannē Papam,
 simulque cum eo Theodorum Hiparium, atq. Agapi-
 tum, consulares viros, atque Agapitum patricium,
 Constantinopolim ad Iustinum Principē misit. Man-
 dat

dat quoque per eos interminans, quod nisi quārocynt
 hæreticis suas Ecclesias redderet, eosque in pace dege-
 re sineret, vniuersos Italiae populos ipse gladio extin-
 gueret. Qui peruenientes ad Augustum, cum ab eo, vt
 dignum erat, suscepti essent, magnis eum, de sua suo-
 rumque salute solliciti, fletibus postulabant, vt sua le-
 gationis seriem, quamquam esset iniusta, libenter exci-
 peret, Italiaeque periturae consulere, Quorum fletibus
 Iustinus permotus, eis quod petebant, concessit, Aria-
 nosque sui iuris reliquit. Hæc Paulus Diaconus. Quæ
 si quis roget quonam modo cum epistola Ioannis quæ
 ad Episcopos Italiae scripta est, consonent; qua declarat
 Pontifex, se Arianorum Ecclesias quascunque reperire
 potuerit, cum in Græcia adhuc esset, Catholicas conse-
 crasse: responderi poterit, Arianis sic esse paritum, sic
 que permissam erroris sui libertatem, vt tamen Eccle-
 siae eorum, quæ iam per consecrationem ad Catholicæ
 fidei & pietatis exercitium Deo dedicatæ erant, non
 redderentur: relinquerentur aliqua tamen, quæ non
 dum consecrationem acceperant. Tametsi enim ante
 Ioannis aduentum in Græciam, eiecti iam essent Ari-
 ni, & eorum Ecclesiae fuisse significantur ad ritus Ca-
 tholicos consecratæ: tamen si omnes consecratæ fuis-
 sent, non potuisset Ioannes, quas ipse consecraret, re-
 perire. Cōsecrauit autem quascunque potuit ab Ari-
 nis inuenire vacuas: quibus cum etsi indulgentius a-
 mitius ageret Imperator, propter Pontificis preces ta-
 men non incredibile est, ob priorem Imperatoris ve-
 ritatem, multos Arianos ad Catholicæ communio-
 nem sese recepisse, aut certe ab Ecclesiarum suarum
 frequentatione abstinuisse: vt eæ iam potuerint Ca-
 tholica religione consecrari. hæc igitur, aut alia melior,
 si cui occurrat, afferenda erit conciliandi ratio: non
 autē aut historia, quæ à tam multis traditur historicis,
 & in ipso est Pontificali Romano, propter Ioannis episto-
 lam

In Pontif.

lam arguēda falsitatis, aut propter historię fidē Ioānis
 epistola repudianda. Ad cætera exempla quod attinet,
 quæ de Romanis Principibus proferuntur (vt taceam
 quàm referantur interdum deprauatè) satis fuerit ge-
 neratim annotasse, nullum ex omnibus satis idoneū
 esse ad perpetuam religionis libertatem stabiliendam,
 quam isti postulabant, nisi fortè Iuliani apostatę, cuius
 etiam iste patrociniō nititur. Nam illum, diuus quidē
 Augustinus testis est, hæreticorum & schismaticorum
 libertati fauisse; propterea quòd ei pax & vnitas Chri-
 stiana nimium displiceret, quandoquidem ipsa ei, vn-
 de impiè ceciderat, religio displicebat. Aliorum autem
 Imperatorum, inquit, iusticiam, legesque, quæ vehe-
 mentes aduersus eos latæ sunt, quis ignorat? In quibus
 vna generalis, inquit, aduersus omnes qui Christianos
 sedici volunt, & Ecclesiæ Catholicæ non communi-
 cant, sed in suis separatim conuenticulis cōgregantur,
 id continet, vt, vel ordinator clericus; vel ipse ordinatus,
 denis auri libris mulctetur; locus verò ipse, quo impia
 separatio congregatur, redigatur in fiscum. Sunt &
 alia iussiones generales, quibus eis vel faciendi testa-
 menta, vel per donationes alicui conferendi, facultas
 adimitur, vel ex donationibus aut testamentis ali-
 quid capiendi. Sic Augustinus. Vnde, si aduertere li-
 ber, intelligis nō probatam fuisse sectarum quam vul-
 tis libertatem, quæ impunita non relinquebatur. Sed
 qui boni & Catholici fuēre Principes, cū, vt è me-
 dio tollerentur, vel fieri non posse, vel propter com-
 mendandam Gentilibus Ecclesiæ mansuetudinem,
 non expedire iudicarent, tolerarunt dumtaxat, pro sui
 temporis necessitate, quos tolerandos esse iudicauēro
 præ aliis, vt Theodosius Magnus, quem iure laudas,
 vt prudentissimum & optimum Principem. de quo
 videri vis Socratem, Tripartitæ historiæ libri noni, ca-
 pite trigesimo sexto. Sed ego de eodem videre te velim
 quid scribat Prudentius. Laudat enim eum hoc no-
 mine,

mine,

784 DE CHRIST. LIBERT. LIBER XIII.
mine, quòd non solum, gentiliùm more Principum, id
ei curæ fuerit, vt bene se haberet terrenarum curus
rerum; verùm etiã id, quod ad Principum curam
pertinere non vis, vt vna vera religione, sublati, quo-
ad fieri posset, noxiis erroribus, ad æternam felicita-
tem adipiscendam, vni vero Deo seruiretur.

*Initio lib. prio-
ri contra Syriam
enasiuam.*

*Vir solus (ait) cui cura fuit, ne publica morum
Plaga cicatricem summa leuiter cute clausam
Duceret, & latebram tabentis vulneris altè
Impressam, penitusq; putri de pure peresam
Iuncta superficies medico fallente foueret:
Sed studuit quo pars hominis generosior intus
Viueret, atque animam letali peste piatam
Nosset ab interno tutam seruare veneno.
Illa Tyrannorum fuerat medicina, videre
Qui status ante oculos presentibus ac perituris
Competeret rebus, nec curam adhibere futuris:
Heu malè de populo meriti, malè patribus ipsis
Blanditi, quos precipites in tartara mergi
Cum Ione siuerunt, multa & cum plebe deorum!
Ast hic imperium protendit latius, æuo
Posteriore sui cupiens sancire salutem.
Nimirum pulchrè quidam doctissimus, esset
Publica res (inquit) tunc fortunata satis, si
Vel Reges saperent, vel regnarent sapientes.*

Hæc de Theodosio Prudentius. Nemo autem omnia
hoc aut rationem aut Euangelij doctrinam postulare
putauit (quod vos putatis) vt quæque hæresis, omni-
bus & locis & temporibus, etiã cum extirpanti sine
periculo grauiore posset, in sui professione, suisq; ex-
citij libera esse sineretur.